

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าของรตนปริตรที่มีต่อสังคมไทย

คุณค่า (Value) หมายถึง ความดีที่ได้รับหรือผลที่ได้รับจากการกระทำ มี ๒ ชนิด คือ คุณค่านอกตัว และ คุณค่าในตัว^๑ (๑) คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่านอกตัว เมื่อต้องการสิ่งนั้นมีใช้เพราะตัวสิ่งนั้นเอง แต่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น ตัวอย่าง คนทั่วไปต้องการเงิน เพราะเงินเป็นเครื่องมือให้เราได้มาซึ่งสิ่งอื่น ๆ ที่ต้องการ จึงถือว่าเงินเป็นคุณค่านอกตัว (๒) คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่าในตัว เมื่อเราต้องการสิ่งนั้น เพราะตัวสิ่งนั้นเอง ไม่ใช่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น เช่น เมื่อต้องการความสุข จึงใช้เงินไปเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขนั้น ความสุขนั้นจึงถือว่าเป็นคุณค่าในตัว รตนปริตรนี้ ก็เช่นกัน เป็นปริตรที่มีคุณค่าที่เกิดขึ้นโดยตรง และโดยอาศัยปริตรอื่นด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์คุณค่าในด้านต่างๆ ของรตนปริตรตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าด้านประเพณีและพิธีกรรม

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าด้านความเชื่อ

๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าด้านผลของการสวดรตนปริตร

๔.๔ วิเคราะห์คุณค่าด้านบุญกิริยาวัตถุ

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าด้านประเพณีและพิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา ในการประกอบพิธี ต้องมีองค์ประกอบสำคัญต่างๆ เช่น การจัดเตรียม เครื่องประกอบพิธี การสวด ผู้ประกอบพิธี และผู้ร่วมพิธี นับว่าเป็นส่วนสำคัญอันก่อให้เกิดคุณค่าเป็นพิธีกรรมที่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญว่า “พิธีกรรมเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมตัว ทั้งเตรียมกายวาจา และเตรียมใจให้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้นๆ ก่อนจะถึงพิธี ยังพูดจา ยังหันไปทางโน้นทางนี้ ยังเคลื่อนไหววุ่นวายกันอยู่ ยังคุยกันเรื่องโน้นเรื่องนี้ แต่พอบอกว่าเริ่มพิธีทุกคนก็หยุดหมด

^๑ สำนักราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

ต้องหันมาสนใจ เตรียมทำสิ่งเดียวกัน”^๒ แบบแผนที่ปฏิบัติในทางศาสนา ที่ก่อให้เกิดคุณค่าในสังคมไทย มีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๑ การเตรียมสถานที่

๔.๒.๒ เครื่องประกอบพิธี

๔.๒.๓ การสวดพระปริตร

๔.๒.๔ ผู้ประกอบพิธี

๔.๒.๕ ผู้ร่วมพิธี

๔.๑.๑ การเตรียมสถานที่

การเตรียมสถานที่ในพิธีกรรมครั้งพุทธกาล แม้พระพุทธองค์จะไม่ให้ความสำคัญมากนัก แต่ในอรรถกถาได้แสดงเรื่องราวการจัดเตรียมพิธีกรรมอย่างพิสดารอย่างน่าสนใจ พบว่า มีปรากฏรูปแบบของการจัดสถานที่เตรียมเพื่อการเสด็จมาของพระพุทธองค์อย่างเหมาะสมโดยมีการจัดทำมณฑป และอาสนะรอบมณฑปสำหรับพระภิกษุเพื่อสวดพระปริตรตลอด ๗ วัน ๗ คืน^๓ แม้ในเรื่องอายุวัฒนกุมาร พระบรมศาสดาทรงเห็นคุณค่าของการจัดสถานที่อย่างมาก ตรัสให้พราหมณ์ทำมณฑปใกล้ประตูเรือน แล้วตั้งตั้งไว้กลางมณฑป แล้วจึงปูอาสนะรอบตั้งเพื่อให้พระสงฆ์มานั่งสวดพระปริตรแบบไม่หยุดพักตลอด ๗ วัน ๗ คืน^๔ เช่นเดียวกับในเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถารัตนสูตร

แต่สำหรับการจัดพิธีพระปริตรในปัจจุบัน เป็นการผสมผสานความเชื่อในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันผสมผสานระหว่างความเชื่อในทางศาสนาดั้งเดิมท้องถิ่นกับความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านและความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบวิชาการ ผสมกัน เป็นผลทำให้มีรูปแบบการจัดเตรียมสถานที่ที่ซับซ้อนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารูปแบบการจัดเตรียมสถานที่ได้จากรูปแบบของจัดพิธีพระปริตรในสังคมไทย โดยมากจะมีความคล้ายคลึงกันทุกภาคของสังคมที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ดังนี้

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^๓ พระครูปทุมสังฆการ (สุพรรณ ฐิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการเสาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๓.

^๔ วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, **ธมมปทฎกถา จตุตถุ โภาโค**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๔.

๔.๑.๑.๑ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีสวดพระปริตรทั่วไป เริ่มจากการจัดโต๊ะหมู่บูชา มีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาสนะพระเถระและพระสงฆ์ สามเณรที่ผู้ประกอบพิธี มีสถานที่ประกอบพิธีสวดพระปริตรอาจจะเป็นที่บ้านของผู้ประกอบพิธีกรรม หรือที่วัด ที่ทำงาน เพราะสถานที่ทั้งหมดล้วนแต่เกิดจากกระบวนการของการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อที่ไม่ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมเป็นหลัก คุณค่าด้านสถานที่นี้ เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว พบว่า สังคมไทย ได้ให้ความสำคัญ ในเรื่อง ต่อไปนี้

๑) สถานที่ สังคมไทยจะเน้นสถานที่จะต้องมีความเหมาะสมเป็นหลัก เช่น ถ้าในบ้าน ก็ต้องเป็นห้องโถงใหญ่ หรือห้องพระ ถ้าเป็นที่แจ้ง ก็จะตั้งเตินท์ มีเตียงนั่งสูงกว่าผู้ร่วมพิธี

๒) ทิศ ความเชื่อถือเรื่องทิศ เป็นคตินิยมที่สังคมไทยถือกันมายาวนาน อย่างชาวไทก็เชื่อว่า คนปักขีไต้นอนหันหัวไปทางประหวอนอน หรือภาษาไทยว่า คนปักขีไต้นอนหันศีรษะไปข้างหัวนอน^๕ ส่วนการประดิษฐานพระพุทธรูป ตามคตินิยมจะผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ เพราะถือว่าพระพุทธรูปเป็นโลกอุดร หรือผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก เพราะเชื่อว่าเป็นทิศพระ คือ ในวันตรัสรู้พระพุทธรูปทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก^๖

๓) โต๊ะหมู่บูชา การให้ความสำคัญกับโต๊ะหมู่บูชา^๗ ตามคตินิยมจะตั้งหันหน้าออกที่เดียวกันกับพระสงฆ์ ด้วยมุ่งหมายให้พระพุทธรูปเป็นประธาน^๘

๔) อาสนะพระสงฆ์ ถ้าเป็นพื้นที่ภายนอก ก็ให้ยกพื้นอาสนสงฆ์ให้สูงขึ้น หรือปูลาดธรรมดา แต่ต้องใช้เสื่อหรือพรหม หรือผ้าขาวปู ข้อควรระวัง คืออย่าให้อาสนะพระสงฆ์กับอาสนะของของคฤหัสถ์เนื่องเป็นอันเดียวกัน^๙

๕) พระพุทธรูป ในพิธีสวดพระปริตรนี้ นิยมประดิษฐานพระพุทธรูป ๒ ลักษณะคือ ๑) ถ้าเป็นพิธีทำบุญทั่วไป นิยมพระพุทธรูปปางมารวิชัย ๒) ถ้าเป็นงานทำบุญอายุ ทำบุญบ้าน นิยมพระพุทธรูปปางประจำวันเกิดของเจ้าภาพ^{๑๐}

^๕ สัมพันธ์ ก้องสมุทร, เหตุใดคนปักขีไต้จึงนอนหันหัวทางประหวอนอน (ทิศใต้), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watthasai.net/kontai.htm> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗].

^๖ กรมการศาสนา, ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๗๑.

^๗ กรมการศาสนา, ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๗๑.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^๙ สมชัย เกื้อกูล, ศาสนพิธีจากประสบการณ์, (นนทบุรี : หจก.เจริญผลกราฟฟิค, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

๔.๑.๑.๒ ภาคเหนือ

การจัดสถานที่อันเป็นคุณค่าให้เกิดศรัทธาปสาทะกับผู้ร่วมพิธี เช่นเดียวกันกับทุกภาค แต่ภาคเหนือสวดพระปริตรนี้ เรียกชื่อว่า สืบชะตา หรือ สืบชาติ ในสถานที่ที่เตรียมซุ้มสำหรับสืบชะตา สำหรับเจ้าภาพในพิธีนั้น ตรงกับวัฒนธรรมไทย คือ ต่ออายุ หรือ สะเดาะเคราะห์ อย่างไรก็ดีตาม บทสวดของสืบชะตานี้ ยังคงใช้บทพระปริตร และพิธีกรรมเช่นกันต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

สรุปความว่า คุณค่าด้านสถานที่ แม้จะเป็นสิ่งที่คู่กับการประกอบพิธีกรรมอยู่แล้ว แต่การจัดเตรียมเพื่อให้เป็นระบบแบบแผนนั้น ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าต่อพิธีกรรมและผู้ร่วมพิธีอย่างยิ่ง เพราะความเชื่อเป็นปัจจัยของความสำเร็จในทุกพิธีกรรม สังคมไทยจึงให้ความสำคัญด้านสถานที่นี้ไม่น้อย จะเห็นได้จาก การประกอบพิธีต้องมีมรรคทายก หรือศาสนพิธีกรนำพิธีกรรมต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๔.๑.๒ เครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีกรรมของการสวดพระปริตรนี้ นับว่าสำคัญไม่น้อย เพราะเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์ จึงมีคุณค่าเกิดจากเครื่องประกอบพิธีกรรม แม้ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัย ศึกษาเฉพาะตนปริตรก็ตาม แต่ถึงอย่างนั้น พระปริตรทั้ง ๑๒ บท ก็มีความสัมพันธ์ทั้งหมด ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังนั้น พิธีกรรมจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ก็ต้องอาศัยเครื่องประกอบพิธีที่สมบูรณ์ถูกต้อง ในภาคพิธีการนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๔.๑.๒.๑ พิธีสมათานศีล

การสมათานศีลในปรากฏแต่เพียงว่าสมათานอย่างเดียว ดังนางภิกษุณีแม้จะมีพิธีการบ้าง แต่ก็ไม่ได้มีเครื่องประกอบอย่างปัจจุบัน^{๑๐} หรือการสมათานศีลในจำพวกของสัตว์เดรัจฉานก็ไม่มีพิธีการเพียงแต่ตั้งใจสมათาน เช่น นกกระทาดให้ลิงกับช้างสมათานศีล ๕ ทั้งตนเอง ก็รักษาศีล ๕^{๑๑} แม้ในอรรถกถาก็มีเพียงให้ตั้งอยู่ในสภาวะและศีลเช่นกัน^{๑๒} ในปัจจุบันสังคมไทยได้ปฏิบัติจนเกิดคุณค่าเกี่ยวกับพิธีรับศีลนี้ โดยมีเครื่องประกอบดังนี้ ๑) พานเครื่องสักการะ ๑ ที่ เพื่อถวายพระสงฆ์

^{๑๐} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๑๐๗๙/๒๙๗.

^{๑๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๓๑/๑๒๕.

^{๑๒} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมมปทฎกถา ทูติโย ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗.

๒) ดอกไม้รูปเทียนใส่พาน ๑ ที่ เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยและขอศีล ๓) รูปเทียนจุดบูชาพระรัตนตรัย ๔) ไทยธรรมถวายพระสงฆ์^{๑๓}

๔.๑.๒.๒ พิธีสวดพระปริตร

เครื่องประกอบพิธีในขณะสวด แม้จะไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยตรง แต่ในอรรถกถาปรากฏว่า มีเครื่องประกอบพิธีอยู่ด้วย ดังในอรรถกถารตนสูตร พระอานนท์เถระได้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ทั่วกำแพงเมืองเวสาลี^{๑๔} เป็นต้น ดังนั้น ในปัจจุบัน จึงจัดเครื่องประกอบพิธีในขณะสวด ดังนี้ ๑) ด้ายสายสิญจน์ เรียกว่า ด้ายพระปริตร ๒) ชันน้ำพระพุทธมนต์ ๓) เทียนน้ำพระพุทธมนต์ ๔) หล้าคาหรือกำนมะยมเพื่อประพรมน้ำพระพุทธมนต์^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า เครื่องประกอบพิธีนั้นแม้จะไม่ได้ปรากฏตามพิธีการในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่ความเชื่อที่สืบทอดมา ย่อมเป็นเครื่องชี้วัดถึงพัฒนาการเพื่อให้เกิดรูปแบบของพิธีกรรม จนกลายเป็นประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามในปัจจุบัน ก่อเกิดเป็นคุณค่าในด้านนี้ ด้วยเชื่อว่า หากมิได้ทำตามนี้แล้ว ก็จะทำให้เกิดความไม่สบายใจแก่ผู้ร่วมพิธีกรรมดังกล่าว

๔.๑.๓ การสวดพระปริตร

คำว่า สวด หมายถึง การว่าออกเสียงเป็นทำนอง การว่าบทมนต์โดยออกเสียง ใช้เรียกการสวดบทสวดที่เป็นภาษาบาลีอันมีมาในพระไตรปิฎกบ้าง แต่งขึ้นภายหลังโดยพระเถระผู้เป็นนักปราชญ์บ้าง เช่น เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สวดมนต์^{๑๖} รตนปริตร ชื่อว่าเป็นพระปริตรบทหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพิธีการสวด เพราะได้ถือตามตำนานพระปริตรที่มีการสวดมาแต่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว จึงปรากฏเป็นคุณค่าต่อพิธีกรรมและรักษามาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

๔.๑.๓.๑ ด้ายสายสิญจน์

คำว่า สิญจน์ แปลว่า การรดน้ำ คือ การรดน้ำ ด้วยมีพิธีสืบเนื่องมาแต่พิธีพราหมณ์ เดิม "สาย" เข้าข้างหน้า เป็น สายสิญจน์ กลายเป็นวัตถุนิตหนึ่งที่น่ามาใช้ในการงานมงคลต่าง

^{๑๓} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๐.

^{๑๔} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมมปทฎกถา สดตโม ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙๑.

^{๑๕} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี, หน้า ๓๐๖-๓๑๐.

^{๑๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๒๑.

ๆ สายสิญจน์ ได้แก่ สายที่ทำด้วยด้ายดิบ^{๑๗} โดยวิธีจับเส้นด้ายในเข็มสาวออกซีกเป็นห่วง ๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกันจากด้ายในเข็ชต์เส้นเดียว จับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้น ม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้สายใหญ่ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น ๙ เส้น ในงานมงคลทุกประเพณีนิยมใช้สายสิญจน์ ๙ เส้น

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แสดงถึงการวางด้ายสายสิญจน์ ในคู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชา พุทธประวัติและศาสนพิธี อีกว่า

การวางสายสิญจน์ มีเกณฑ์ถืออยู่ว่า ถ้าเป็นบ้านมีรั้วรอบให้วางรอบรั้ว ถ้าไม่มีรั้วรอบหรือมีแต่กว้างเกินไป หรือมีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับพิธีอยู่ร่วมในรั้วด้วยก็ให้วางเฉพาะอาคารพิธีโดยรอบ ถ้าเจ้าภาพไม่ต้องการวางสายสิญจน์รอบรั้วบ้านหรือรอบอาคารที่ตนประกอบพิธีทำบุญ จะวางสายสิญจน์ที่ฐานพระพุทธรูปบนโต๊ะบูชาเท่านั้นแล้วโยงมาที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ก็ได้ การโยงสายสิญจน์จากฐานพระพุทธรูปมายังภาชนะนํ้ามนต์ ควรโยงหลบเพื่อไม่ให้ต้องข้ามสายสิญจน์ในเวลาจุดธูปเทียน เมื่อวางที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์แล้วพึงวางกลุ่มด้ายสายสิญจน์ไว้บนพานสำหรับรองสายสิญจน์ ซึ่งอยู่ทางหัวอาสน์สงฆ์ใกล้ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ การวางสายสิญจน์ถือหลักวางจากซ้ายไปขวาของสถานที่หรือวัตถุ มีข้อที่ถือเป็นเรื่องควรระวังอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในขณะที่วางสายสิญจน์อย่าให้สายสิญจน์ขาด^{๑๘}

ส่วนวิธีปฏิบัติต่อด้ายสายสิญจน์นั้น คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ให้ทัศนะว่า “สายสิญจน์ที่วางพระพุทธรูปแล้วนี้จะข้ามมิได้เพราะถ้าข้ามแล้วเท่ากับข้ามพระพุทธรูป เป็นการแสดงอคารวต่อพระพุทธรูปทีเดียว หากมีความจำเป็นที่จะต้องผ่านสายสิญจน์ก็ต้องลอดมือหรือก้มศีรษะลอดภายใต้สายสิญจน์ผ่านไป”^{๑๙}

๔.๑.๓.๒ การจุดเทียนนํ้ามนต์

เทียนนํ้ามนต์ ใช้เทียนขี้ผึ้งแท้ น้ำหนัก ๑ บาทขึ้นไป^{๒๐} จัดตั้งไว้กับอุปกรณ์สำหรับตั้งนํ้ามนต์ ที่หนีบติดกับขันนํ้ามนต์ เมื่อพระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ ทุกคนที่อยู่ในบริเวณพิธี พึงนั่งประณมมือฟังพระสวดด้วยความเคารพ พอพระเริ่มสวดมงคลสูตรขึ้นต้นบท อเสวนา จ พาลานํ เป็นต้น เจ้าภาพพึงเข้าไปจุดเทียนนํ้ามนต์ที่บาตรหรือครอบนํ้ามนต์หน้าพระ แล้วประเคนบาตรหรือครอบ

^{๑๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชา พุทธประวัติและศาสนพิธี, หน้า ๓๐๗.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๗-๓๐๘.

^{๑๙} อ้างแล้ว.

^{๒๐} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๗๖.

น้ำมนต์นั้นต่อหัวหน้าสงฆ์เพื่อท่านจะได้ทำน้ำมนต์ต่อไป^{๒๑} ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจุดเทียนน้ำมนต์ไม่ได้จุดตั้งเริ่มแรกที่พระสงฆ์สวดพระปริตร แต่จุดตอนขึ้นพระสงฆ์สวดมงคลสูตร ประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่เจ้าภาพมีส่วนร่วม คือ การปลุกศรัทธาให้กับผู้ร่วมพิธีสวดพระปริตร อันเป็นเหตุให้เกิดความสุกกายสบายใจเป็นเบื้องต้น ส่วนการถวายบาตรน้ำมนต์นั้น เชื่อว่าเป็นการอนุญาตเพื่อให้พระสงฆ์ได้ประกอบพิธีสวดพระปริตรทำน้ำมนต์ เพื่อปิดเป่าสิ่งที่จะทำให้เกิดอันตรายได้ เหมือนครั้งที่พระอานนท์เคยทำมาแล้วในอดีต

๔.๑.๓.๓ การดับเทียนน้ำพระพุทธรณ์

การสวดพระปริตร หรือการเจริญพระพุทธรณ์ ต้องตั้งภาชนะน้ำมนต์ไว้ เพื่อให้พระสงฆ์ทำน้ำมนต์ในขณะสวด การทำน้ำมนต์นิยมว่า เป็นหน้าที่ของหัวหน้าสงฆ์ เมื่อเจ้าภาพจะจุดเทียนน้ำมนต์ตั้งแต่เริ่มสวดมงคลสูตร พอสวดรัตนสูตรถึงตอน **ขิณฺ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมภวํ...** หัวหน้าสงฆ์พึงใช้มือขวาปลดเทียนน้ำมนต์ออกจากที่ปัก ถ้าที่น้ำมนต์เป็นครอบ พึงเปิดฝาครอบ แล้วจับเทียนรวมกับสายสิญจน์เอียงให้หยดลงในน้ำที่ละหยดๆ พร้อมกับสวด พอสวดถึงคำว่า **นิพ** ในคำว่า **นิพพุตติ อีรา ยถายมปทีโป** ก็ให้จุ่มเทียนลงดับในน้ำมนต์ ทันที พอถึงคำว่า **ปทีโป** จึงยกขึ้นแล้ววางหรือติดเทียนไว้ตามเดิม นี่กล่าวตามธรรมเนียมแต่ก่อน แต่ในปัจจุบันนี้ พอสวดถึง **เย สุปฺปยุตฺตา ...** เตรียมปลดเทียนน้ำมนต์ และเริ่มหยดเรื่อยไปดังตรงคำว่า **นิพ** เช่นเดียวกันก็มี เป็นอันเสร็จพิธีทำน้ำมนต์ ต่อนั้นจึงสวดมนต์ต่อไปจนจบ^{๒๒} น้ำมนต์ที่ผ่านพิธีสวดพระปริตรนี้ เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า น้ำพระปริตร^{๒๓}

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า การดับเทียนน้ำพระพุทธรณ์นี้ เป็นคุณค่าด้านวัฒนธรรม ประเพณีด้านพิธีกรรม ตามคติเชื่อว่า การดับเทียนในตอนนี้นี้ เหมือนกับการดับกิเลสไม่เกิดขึ้นอีก ที่ปรากฏใน รตนปริตรพระคาถาที่ ๑๓ นั้น นอกจากนั้นแล้ว เป็นความเชื่อว่าเป็นการดับทุกข์ ดับอันตราย อุปัทพทั้งหลายน ดับเรื่องร้ายๆ ดับปัญหาต่างๆ มีแต่ความสวัสดิ ทุกครั้งที่ประกอบพิธีจะได้เห็นศาสนปฏิบัติที่พระสงฆ์ท่านเป็นผู้ประกอบพิธีดังกล่าว

๔.๑.๓.๔ น้ำพระพุทธรณ์

น้ำพระพุทธรณ์ จะมีความสมบูรณ์ตามรูปแบบพิธีกรรมนั้น การจัดเตรียมภาชนะ อันเป็นองค์ประกอบของเครื่องประกอบพิธีสวดพระปริตร ด้านคุณค่าของภาชนะรองน้ำพระพุทธรณ์

^{๒๑} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มืออักษรและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี**, หน้า ๓๑๑.

^{๒๒} กรมการศาสนา, **ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓**, หน้า ๖๕.

^{๒๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**, หน้า ๕๓๖.

ได้มีการระบุว่า ต้องใช้บาตรของพระ หรือ ชันน้ำมนต์ แต่ต้องไม่ใช่ขันเงินหรือขันทอง เพราะเป็นวัตถุนามาสไม่สมควรแก่การจับต้อง^{๒๔} ส่วนน้ำที่นำมาเป็นน้ำพระพุทธรณ์ ต้องใช้น้ำสะอาด โดยห้ามนำน้ำฝนมาประกอบพิธี เพราะความเชื่อว่าน้ำมนต์ที่จะศักดิ์ได้ ต้องเป็นน้ำที่มาจากธรณี^{๒๕} เมื่อได้ภาชนะและน้ำที่จะทำเป็นน้ำพระพุทธรณ์แล้ว ควรใส่วัตถุนเป็นเครื่องสำหรับใส่ลงในขันน้ำพระพุทธรณ์ด้วย ตามคตินิยม แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) ภาคกลาง ตะวันออก ใต้ และตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ยึดถือตามคติแบบเดียวกัน กล่าวคือจะใส่ใบเงิน ใบทองลงในขันน้ำพระพุทธรณ์ หรือหากหาไม่ได้ ก็ควรใส่ดอกบัวแทน แต่ไม่นิยมดอกไม้ชนิดอื่น

๒) ภาคเหนือ ตามคตินิยมทั้งภาชนะและน้ำก็เหมือนกันทุกภาค ต่างกันตรงเครื่องที่ใส่ลงในขันน้ำพระพุทธรณ์ ภาคเหนือนิยมใช้น้ำขมิ้นส้มป่อย

จากประเด็นที่ได้กล่าวมานี้ พบว่า คุณค่าในด้านการทำน้ำพระพุทธรณ์นั้นละเอียด และมีความหมายที่โบราณจารย์ได้กำหนดไว้จนเป็นคุณค่าของความนิยมในปัจจุบัน น้ำพบว่า ต้องเป็นน้ำที่มาจากธรณีจึงจะเป็นความศักดิ์ได้ เครื่องประกอบล้วนแต่ทำให้เกิดความสวัสดิ มีโชค มีลาภ โดยเน้นที่ใบทอง ใบเงิน และยังเชื่อว่า เป็นเครื่องป้องกันอันตราย ปิดเป่าสิ่งไม่ดีไป คือ ขมิ้นส้มป่อย จากพิธีกรรมเหล่านี้ จึงกลายเป็นคุณค่าที่สังคมไทยได้ให้ความสำคัญต่อน้ำพระพุทธรณ์กว่าสิ่งอื่นๆ ในการประกอบพิธีกรรม

๔.๑.๓.๕ การประพรมน้ำพระพุทธรณ์

พิธีสวดพระปริตรที่ผ่านทุกขั้นตอนแล้ว ก็จะเกิดสิ่งที่เกี่ยวข้องกันกับรัตนปริตร คือ น้ำพระพุทธรณ์ ในอรรถกถาได้พรรณนาถึงอานุภาพของน้ำพระพุทธรณ์ที่พระอานนท์เถระประพรมว่า ทำให้ผู้คนที่เป็โรค เป็นไข้ ได้หายจากโรค ทำให้พวกอมนุษย์ได้หนีหายไปจากเขตพื้นที่ของเมืองเวสาลี^{๒๖} จากประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะกลายเป็นค่านิยมที่สังคมไทยได้ยึดถือเป็นแบบแผนการปฏิบัติสืบต่อกันมา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้แสดงทัศนะเรื่อง การประพรมน้ำพระพุทธรณ์นี้ว่า “หลังจากเสร็จพิธีเจริญพระพุทธรณ์แล้ว หรือเสร็จการเลี้ยงพระในวันนั้น มักมีประเพณีขอให้พระสงฆ์พรมน้ำพระพุทธรณ์ให้เจ้าภาพ และบริเวณสถานที่บ้านเรือนเป็นต้นด้วย ส่วนวัสดุนำมาประพรมน้ำพระพุทธรณ์นั้น คือ หญ้าคา หรือก้านมะยมมัดเป็นกำไว้ให้

^{๒๔} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๗๖.

^{๒๕} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มืออันถาวรและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี, หน้า ๓๑๐.

^{๒๖} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปฎกถา สดตโม ภาค, หน้า ๙๑.

พร้อม สำหรับชาวพุทธที่ติดประเพณีพราหมณ์ก็ถือว่า หญ้าคาเป็นหญ้ามงคล เพราะปรากฏเป็นพุทธบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับใต้ร่มโพธิพฤกษ์ในวันตรัสรู้ จึงนิยมใช้หญ้าคา ส่วนก้านมะยม เชื่อว่า ทำให้เกิดคนนิยมชมชอบ^{๒๗}

อาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมที่ทำสืบเนื่องมาจนกลายเป็นแบบแผนนั้น ย่อมจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น สังคมไทยได้นับถือเรื่องน้ามนต์มาก จะทำอะไรก็ต้องพรมน้ามนต์ โดยเฉพาะหลังจากเสร็จพิธีทุกครั้ง จะเห็นได้ว่า ประธานสงฆ์จะต้องประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้กับผู้ร่วมพิธีเสมอ จนถือเป็นความเชื่อที่อิงความศักดิ์สิทธิ์ไป แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อเหล่านี้ยังทรงคุณค่าในสังคมไทยไม่เคยเปลี่ยนแปลง

๔.๑.๔ ผู้ประกอบพิธี

ผู้ประกอบพิธีกรรม จากการศึกษา พบว่า รตนปริตรได้ให้คุณค่าแก่พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรม คือคุณค่าภายนอก และคุณค่าภายใน ดังนี้

๔.๑.๔.๑ คุณค่าภายนอก

คุณค่าภายนอกเกิดจากพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีโดยตรง เพราะก่อนจะเริ่มพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง เพื่อประโยชน์แก่ผู้ร่วมพิธี ดังนี้

๑) มีศีล พระสงฆ์ดำรงอยู่ฐานะเป็นกราบไหว้ เคารพของพุทธศาสนิกชน สิ่งที่สำคัญต่อพิธีกรรมที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จประโยชน์ได้ คือ ศีล พระสิวลีเถระได้กล่าวไว้ว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย เป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์”^{๒๘} ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์มีความบริสุทธิ์พร้อมแห่งศีลแล้ว อำนาจแห่งศีลจึงนำพาให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลได้

๒) ศึกษาพระพุทธพจน์ การศึกษา เชื่อว่าเป็นฐานะในพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ดังพระสาวกในครั้งพุทธกาลเมื่อบวชตอนแรก มักจะถามถึงหน้าที่ที่พึงทำในพระพุทธศาสนาว่ามีเท่าไร^{๒๙} ฉะนั้น การศึกษาพระพุทธพจน์จึงจัดเป็น คันถฐานะ หมายถึง หน้าที่ด้านการศึกษา คุณค่าของรตนปริตรนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงการศึกษที่พระพุทธองค์ตรัสสอนพระอานนท์เถระ ปรากฏในอรรถกถาว่า เถโร สตถารา ทินัน รตนสูตร อุกคณหิตวา สตถุ เสดมยปตเตน อุทก อาทาย นครทวาเร

^{๒๗} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๖๖.

^{๒๘} ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๒/๔๔๕.

^{๒๙} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทัญญูถา ปจโม ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕,(นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

ฐิต^{๓๐} แปลว่า พระอานนท์เถระ เรียนรตนปริตร ที่พระบรมศาสดาประทานให้แล้ว เอาบาตรหินของ พระศาสดาบรรจุน้ำแล้ว ยืนที่ประตูพระนคร ดังนั้น การที่พระสงฆ์จะประกอบพิธีได้ชัดเจนนั้นก็ต้อง ได้เรียนรู้พุทธพจน์ จึงเป็นคุณค่าประการหนึ่ง ที่พระสงฆ์จะสืบทอดพระพุทธศาสนาได้

๓) ศีลภาวนาพิธี พิธีกรรมในแต่ละท้องถิ่นนั้น จะมีความแตกต่างกัน แต่จะ อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนายังคงยึดหลักที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคของพระอรหันตเจ้าแล้ว เช่น จะต้องมีการบวชสามเณร มีด้ายสายสิญจน์ จะได้บริกรรมบทพระปริตร สังคมไทยที่เป็นคุณค่าปัจจุบัน พระภิกษุผู้ประกอบพิธีที่จะต้องปฏิบัติ มีการวางด้ายสายสิญจน์ การอัญเชิญเทวดา การจุดน้ำมัน การดับน้ำมัน และลำดับพิธีอย่างถูกต้อง เรียกว่า เป็นคุณค่าที่เกิดจากการศึกษาศาสนาพิธี

๔.๑.๔.๒ คุณค่าภายใน

คุณภาพภายในของพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี จะเห็นได้ว่า ขณะทำพิธีนั้น พระสงฆ์ จะสงบนิ่ง สว่างกาย และใจเป็นอย่างดี เพราะสิ่งเหล่านี้ คือพื้นฐานของการประกอบพิธีนั่นเอง คุณค่าภายในนี้ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑) ด้านจิตใจ ศีลที่รักษาดีแล้ว ย่อมให้เกิดความสงบทางกายและวาจา ดังนั้น ขณะประกอบพิธี พระสงฆ์ได้จะมีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิเป็นพื้นฐาน โดยการหลับตาสาธยายบทพระ ปริตร ด้วยจิตที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พลังแห่ง พรหมวิหารธรรมนั้น จะแผ่มาสู่ผู้ร่วมพิธีด้วย จึงเป็นการเสริมให้พิธีนั้นมีอานุภาพมากขึ้น เพราะศีล เป็นกำลังหาสิ่งเปรียบปานมิได้ เป็นอาวุธชั้นเยี่ยม เป็นอาวุธอันประเสริฐ เป็นเกราะบังอย่างน่า อัศจรรย์^{๓๑} เมื่อเป็นเช่นนี้ พระภิกษุผู้ประกอบพิธี ตั้งมั่นในศีลแล้ว จิตย่อมบริสุทธิ์ไปด้วยเช่นกัน

๒) ด้านปัญญา มี ๒ ประเภท คือ ๑) ปัญญาภายนอก เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน เรียนพุทธมนต์ เรียนพิธีกรรม ศึกษารายละเอียดต่างๆ เล่าเรียน จนเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน เรียกว่า มีปัญญา ๒) ปัญญาภายใน เกิดจากสมาธิที่ตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ทุกสิ่งตามเป็นจริง ดังพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิเถิด ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่น ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง”^{๓๒}

สรุปความว่า พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี มีความพร้อมในพิธีกรรมทุกด้านที่กล่าวมาแล้ว จึงก่อให้เกิดคุณค่าต่างๆ ในพระสงฆ์เอง ไม่ว่าจะเป็นอานุภาพในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วก็ตาม ล้วน เป็นเหตุให้ผู้ร่วมพิธีเกิดความมั่นใจ และศรัทธาในพิธีสวดพระปริตรด้วย

^{๓๐} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปฎกฐกา ปฐโม ภาค, หน้า ๙๑.

^{๓๑} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๖/๔๔๖.

^{๓๒} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๗/๕.

๔.๑.๕ ผู้ร่วมพิธี

ผู้ร่วมพิธี หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากการที่มีต่อเจ้าภาพงานและผู้มาร่วมงาน ในพิธีสวดพระปริตรนั้น จะมี ๓ กลุ่มที่อยู่ในพิธี คือ ผู้ประกอบพิธี (พระสงฆ์) ผู้ร่วมพิธี (เจ้าภาพ) และผู้มาร่วมพิธี (แขกที่มาในพิธี) การประกอบพิธีย่อมจะมีผลดังที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เช่น ตามตำนานรัตนปริตร ผลก็คือคุณค่าที่เกิดขึ้นต่อผู้ร่วมพิธี จะเห็นได้ว่า ในพิธีต่างๆ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว จะเป็นการติดตามผลของผู้ร่วมพิธีเองว่า จะได้รับประโยชน์อันเป็นคุณค่าของพิธีมากแค่ไหน อย่างไรก็ตาม พิธีสวดพระปริตร ย่อมจะได้รับคุณค่าหรือประโยชน์อย่างยวดยิ่งอยู่แล้ว แต่เมื่อกล่าวเฉพาะรัตนปริตร ย่อมแสดงให้เห็นว่า การนับถือในบทสวดนั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะใจที่เชื่อมั่นย่อมให้ประสบความสำเร็จได้ ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า “สิ่งทั้งหลาย มีใจ เป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ”^{๓๓} จึงเป็นเหตุให้ เป็นคุณค่าต่อผู้ร่วมพิธีโดยตรง ๒ ด้านดังต่อไปนี้คือ

๔.๑.๕.๑ คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตนั้น นับว่าเป็นเรื่องยาก เพราะหากเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาทแล้ว จะต้องเผชิญกับอุปสรรคขวากหนามอยู่ตลอดเวลา หรือต้องประสบกับสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้อีก ทำให้รู้ว่าชีวิตเป็นของไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตก็ควรที่จะต้องมีความไม่ประมาท คือต้องเร่งในการทำบุญกุศลไว้เป็นเสบียงเมื่อคราวชีวิตต้องเจอกับอุปสรรค หรือเมื่อถึงคราวจะต้องจากโลกนี้ไปไม่วันใดก็วันหนึ่ง หากมีแต่ประมาทในการดำเนินชีวิตก็จะพบแต่ความทุกข์ เมื่อเทียบคุณค่าที่เกิดขึ้นจากกรณีศึกษาในรัตนปริตรนี้แล้ว พบว่า แม้แต่เทวดาท่านก็ยังไม่ประมาทที่จะตอบแทนน้ำใจของหมู่มนุษย์ที่มอบให้กับตนเอง นอกจากประเด็นดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีวิธีการบรรเทาทุกข์ที่กล่าวถึงในอรรถกถารัตนสูตรนี้อีกด้วย เช่น เมื่อรู้ว่าเป็นเมืองประสบทุกข์ คณะปกครองต่างพากันหาที่เกิดของปัญหาเหล่านั้นเป็นชั้น แต่เมื่อไม่เห็นปัญหา จึงค้นหาสาเหตุที่ ๒ คือดูว่าสถานการณ์บ้านเมืองเป็นอย่างไร แต่ก็ยังไม่พบสาเหตุ กระทั่งถึงวิธีสุดท้าย คือ เจ้าผู้ปกครองเมืองสำรวจดูตัวเองว่า มีศีลครบบูรณ์หรือไม่ ผิดจารีตประเพณีวัฒนธรรมตรงไหนบ้าง จะได้แก้ไขเหตุการณ์เหล่านี้ กล่าวได้ว่า เป็นที่มาของความประมาท ดังนั้น เมื่อได้มาประกอบพิธีแล้ว ความประมาทอาจจะลดลงไป หรือไม่มีเลยก็เป็นได้ สิ่งสำคัญต้องระลึกเสมอว่า “ความไม่ประมาทเป็นหนทางแห่งความไม่ตาย ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย”^{๓๔}

^{๓๓} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^{๓๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

๔.๑.๕.๒ คุณค่าด้านการพัฒนาชีวิต

ชีวิตเป็นสภาพไม่แน่นอน และควรที่จะดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ประการต่อมาจะต้องรู้จักการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า คำว่า “พัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^{๓๕}

พระครููปทุมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ)^{๓๖} ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเพิ่มเติมสรุปความว่า การพัฒนา เป็นคำกล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย โดยการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนนั้นจะต้องเป็นการพัฒนาภายใต้กรอบการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ

๑) กายภาวนา การมีกายที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การพัฒนาในส่วนกายของตน ให้มีสุขภาพ สมบูรณ์ แข็งแรง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพราะอาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีพพอเพียง และการปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยกาย อย่างถูกต้อง ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกกาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เช่นการรู้จักใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างถูกต้อง ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของกาย โดยรู้จักใช้สอยปัจจัย ๔ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของกาย

๒) ศิลภาวนา การมีศีลที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การมีพฤติกรรมทางกาย วาจา อันไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทั้งหลาย พระพุทธศาสนาสอนให้เห็นความสำคัญของข้อปฏิบัติพื้นฐานของมนุษย์ คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามศีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ไม่อาจอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี แม้ตายไปก็ต้องประสบกับทุกคติ ดังนั้น คุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์คือการมีศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๓) จิตตภาวนา การมีจิตที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การมีจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้มีคุณธรรม จริยธรรม เช่นมีความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์จริงใจ ขยันอดทน มีความมั่นคงทางจิตมี

^{๓๕} พระครููปทุมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑๔.

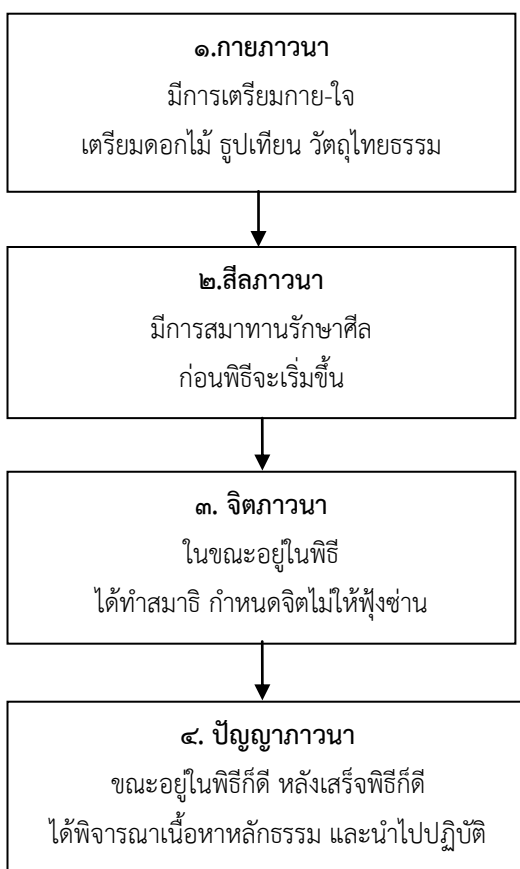
^{๓๖} พระครููปทุมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๓๑๔.

สมาธิแน่วแน่ เป็นต้น จนสามารถมีความสุขจากพื้นฐานจากจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม ต่างๆ เพราะจิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดี ย่อมมีแต่ความสุข

๔) ปัญญาภาวนา การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การฝึกฝนอบรมตนเองให้มี ปัญญา รู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เช่น การมีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเรา ของเราเมื่อพิจารณาเห็นถึงความจริง ดังกล่าวแล้ว เราก็สามารถที่จะพัฒนาชีวิตให้ก้าวหน้าได้โดยไม่เพียงรอแค่การสวดมนต์เท่านั้น แต่การ เร่งทำความดีพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาย่อมจะทำให้เราไม่หลง ยึดติดอยู่กับพิธีกรรมคือการสวดเพื่ออ่อนน้อมจนเกินไป

สรุปความว่า ผู้ร่วมพิธีกรรมและผู้มาร่วม เมื่ออยู่ในพิธีแล้ว ย่อมจะได้รับการพัฒนาไปใน ตัว โดยหลักพัฒนาทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ เกิดขึ้นได้ขณะประกอบพิธีด้วย นำเป็นหลักดำเนินชีวิต ได้หลักจากเสร็จพิธีกรรม ดังแสดงเป็นผังของคุณค่าที่เกิดขึ้นต่อผู้ร่วมพิธี เป็นความสัมพันธ์ของหลัก ภาวนา ๔ ประการ ดังนี้

แผนผังที่ ๔.๑ ความสัมพันธ์หลักภาวนา ๔

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าด้านความเชื่อ

ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ ๔ ประการ คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง ๒) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต^{๓๗} จากความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้ อาจกล่าวได้ว่า รตนปริตรเป็นบ่อเกิดแห่งความเชื่อต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะคนในสังคมไทยไม่น้อยที่มีความเชื่อต่อกรรม เชื่อต่ออำนาจของพระปัญญาของพระพุทธองค์ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้เห็นคุณค่าด้านความเชื่อที่เกิดขึ้นกับสังคมไทย ประมวลหลักความเชื่อที่สัมพันธ์กับรตนปริตรมาแสดง ดังนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อเรื่องอำนาจของพระรัตนตรัย

๔.๒.๒ ความเชื่อเรื่องมงคล

๔.๒.๓ ความเชื่อเรื่องเทวดา

๔.๒.๔ ความเชื่อเรื่องการบูชา

๔.๒.๑ ความเชื่อเรื่องอำนาจแห่งพระรัตนตรัย

คำว่า รัตนตรัย หมายถึง แก้ว ๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์^{๓๘} ความเชื่อในเรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องแรกที่ปรากฏชัดมากสำหรับการตัดสินใจเข้ามาประกอบพิธี อาจจะเป็นด้วยสาเหตุว่า ตำนานได้กล่าวถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ถ้าพระองค์เสด็จมาแล้วภัยทุกอย่างก็จะสงบ เพราะพระองค์เป็นผู้มีอำนาจ มีฤทธิ์มาก^{๓๙} ในคัมภีร์อรรถกถาอ้างกล่าวถึงเหตุผลของการเข้าประกอบพิธีกรรมอีกว่า เกิดเพราะความกลัวจึงหาที่พึ่ง เช่น กรณีของอายุวัฒน์กุมาร เพราะพ่อแม่กลัวลูกตาย จึงพยายามหาวิธีป้องกัน^{๔๐} กรณีเมืองเวสาลี เพราะเกิดภัยร้ายแรงจึงหาวิธีบำบัด^{๔๑} จากทั้ง ๒ เหตุการณ์นี้ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับการสวดพระปริตรโดยตรง จึงเป็นผลให้มีอิทธิพลต่อผู้นับถือพระพุทธศาสนาในยุคต่อมา

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒๘.

^{๓๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, หน้า ๘๑๘.

^{๓๙} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎกถา สดตโม ภาโค, หน้า ๘๘.

^{๔๐} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎกถา จตุตโธ ภาโค, หน้า ๘๘.

^{๔๑} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎกถา สดตโม ภาโค, หน้า ๘๘.

สังคมไทย นับว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังนั้น ประชาชนจึงเป็นผู้ที่มีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เป็นผู้ที่มีความเชื่ออย่างมั่นคงว่าพระพุทธศาสนา สอนให้ตนเองและสังคมมีความเชื่ออย่างมีเหตุผลและไม่งมงาย และอีกประการที่สำคัญ คือ เชื่อมั่นในอำนาจของพระรัตนตรัย คือ เชื่อในพระพุทธรูป เชื่อในการตรัสรู้ของพระองค์ เชื่อว่าพระพุทธรูป เป็นผู้ที่มีอานุภาพ ที่จะสามารถจัดปัดเป่าภัยอันตรายใด ๆ ก็ตามที่จะเกิดที่จะมีขึ้นมาได้ และที่สำคัญยังเป็นความเชื่อในระดับชาวบ้านว่า พระพุทธเจ้า สามารถที่จะแผ่บารมีมาถึงตนและครอบครัวได้ หากว่าตนเองและครอบครัวมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง^{๔๒} เพราะฉะนั้น หลักความเชื่อดังกล่าว สังคมไทย จึงยอมรับนับถือพระรัตนตรัย ๓ ประการ คือ

๔.๒.๑.๑ เชื่อในอานุภาพพุทธคุณ

คำว่า “พุทธคุณ” หมายถึง พุทธคุณ ๙^{๔๓} คือ คุณความดีของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ เป็นคำที่ชาวพุทธรู้จักกันเป็นอย่างดี พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายความหมาย ดังนี้

๑) อรหิ เป็นพระอรหันต์ ในความหมายแรกนี้ ท่านได้กล่าวต่อไปอีกว่า ๑) เป็นผู้ควร คือ ผู้ทรงสั่งสอนสิ่งใดก็ทรงทำสิ่งนั้นได้ด้วย เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ ๒) เป็นผู้ไกล คือ ผู้ทรงไกลจากกิเลสและบาปกรรม เพราะทรงละได้เด็ดขาดแล้วทั้งโลก โภธ และหลง ๓) เป็นผู้หักซึ่งกำแพงล้อมสังสารวัฏ คือ ผู้ทรงตัดวงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏได้แล้ว ๔) เป็นผู้ไม่มีข้อลี้ลับ คือ ผู้ทรงไม่มีบาปธรรมทั้งที่ลับและที่แจ้ง เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น และเป็นผู้ควรได้รับความเคารพของผู้อื่น

๒). สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ทรงตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง คือ ทรงตรัสรู้ อริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นการค้นพบด้วยพระองค์เอง ไม่มีครู อาจารย์เป็นผู้สอน

๓) วิชชาจรณสมปนโน เป็นผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรรยา คือ มีวิชาความรู้ตั้งแต่ความรู้ระดับพื้นฐาน จนกระทั่งความรู้ระดับสูงสุด และมีจรรยาความประพฤติดี ประพฤติได้ตามที่ทรงรู้ เช่น ความสำรวมในศีล เป็นต้น

๔) สุกโต เป็นผู้เสด็จไปดี คำว่า “ไปดี” และได้อธิบายความหมายต่อไปอีกว่า ๑)เสด็จดำเนินตามอริยมรรคมีองค์แปด อันเป็นทางเดินที่ดี ๒)เสด็จไปสู่พระนิพพาน อันเป็นสภาวะที่

^{๔๒} พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๓๒๐.

^{๔๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมณตปาสาทิกา นาม วินยฎฐกถา (ปฐโม ภาค), พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๔-๑๓๖.

ดียิ่ง ๓) เสด็จไปดีแล้ว เพราะทรงละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง ๔) เสด็จไปปลอดภัยดี เพราะเสด็จไปบำเพ็ญประโยชน์แก่สัตว์โลก

๕) **โลกวิทู** เป็นผู้ทรงรู้แจ้งโลก คือทรงรอบรู้โลกทางกายภาพ เช่น โลกมนุษย์ สัตว์โลก สังขารโลก โอกาสโลก และทรงรู้โลกภายในคือ ทุกข์และการดับทุกข์

๖) **อนุตตโร** บริสัทธมสารถิ เป็นสารถิผู้ทรงฝึกคนได้อย่างยอดเยี่ยม คือ พระองค์ทรงรู้นิสัย (ความเคยชิน) อุปนิสัย (มีแวว) อธิมุติ (ความถนัด) อินทรีย์ (ความพร้อม) ของบุคคลระดับต่าง ๆ และทรงฝึกสอนด้วยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมแก่ความเคยชิน ความถนัด และความพร้อมของเขาให้บรรลุผลเป็นจำนวนมาก

๗) **สตุถา เทวมนุสฺसानิ** เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ พระองค์ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติที่ควรเป็นครูของบุคคลในทุกระดับชั้น เพราะพระองค์ทรงรอบรู้ และทรงสอนคนได้ทุกระดับ ทรงสอนด้วยความเมตตา มิใช่เพื่อลาภสักการะและคำสรรเสริญ แต่ทรงมุ่งความถูกต้องและประโยชน์สุขของผู้ฟังเป็นใหญ่ ทรงสอนให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของผู้ฟัง และทรงทำได้ตามที่ทรงสอนนั้นด้วย

๘) **พทุโธ** เป็นผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คือ พระองค์ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ยึดถือกันมาผิด ๆ ด้วย ทรงรู้จักฐานะ คือ เหตุที่ควรเป็น เปรียบได้กับคนตื่นจากหลับแล้วทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกด้วย อนึ่งพระองค์ทรงตื่นแล้วเป็นอิสระจากอำนาจของโลก โกรธ หลง แล้ว เมื่อทรงตื่นแล้วก็ทรงแจ่มใสเบิกบาน มีพระทัยบริสุทธิ์สะอาด

๙) **ภควา** เป็นผู้มีโชค ผู้ทรงแจกแบ่งธรรม คือ พระองค์ทรงเพียบพร้อมได้ด้วยคุณธรรมทั้งหลาย อันเป็นผลสัมฤทธิ์แห่งพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมา นับเป็นผู้มีโชคดีกว่าคนทั้งปวง เพราะพระองค์ทรงทำการใดก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ ส่วน “ภควา” แปลว่า “ทรงแจกแบ่งธรรม” หมายถึง มีพระปัญญาล้ำเลิศ จนสามารถจำแนกธรรมที่ลึกซึ้งให้เป็นที่เข้าใจง่าย และมีพระกรุณาธิคุณจำแนกจ่ายคำสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ให้รู้ตาม

จากประเด็นความหมายเหล่านี้ แม้ว่าจะมีเพียงพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มที่เข้าใจความหมายได้อย่างชัดเจนก็จริง ถึงอย่างนั้น บางกลุ่มเป็นผู้ศรัทธาในพุทธคุณอย่างมาก จนได้เจริญพุทธานุสสติ ในรูปแบบต่างๆ จนเป็นคุณค่าด้านพุทธคุณในความเชื่อของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี รูปแบบดังกล่าวนี้ ได้รับการสืบทอดและปฏิบัติมา จนเป็นชัดเจน สามารถแบ่งกลุ่มต่างๆ ได้ดังนี้

๑) กลุ่มเจริญพุทธานุสสติกรรมฐาน สายหลวงปู่มั่น ซึ่งเป็นสายวัดป่า สายนี้ท่านใช้บทภาวนาว่า “พทุโธ” และได้รับการสืบทอดในสังคมไทย

๒) กลุ่มเจริญพุทธานุสสติกรรมฐาน สายหลวงพ่อด วัดปากน้ำ สายนี้ท่านใช้ท
บิกรรมภาวนาว่า “สมมา อรหิ”^{๔๔}

๓) กลุ่มสวดพุทธานุสสติอย่างเดียว ซึ่งจะนำเอาบทพุทธานุสสติเป็นประจำ ก่อน
นอนบ้าง ตื่นเช้าบ้าง นับว่าเป็นค่านิยมในสังคมไทยปัจจุบันอย่างแพร่หลาย เรียกการสวดชนิดนี้ว่า
“พาหุง มหาภา” หรือ “อิติปิ โส เท้าอายุ เกิน ๑”^{๔๕}

๔) กลุ่มที่ใช้เป็นพระคาถาเสกวัตถุมงคล และเป็นเทียนเครื่องประกอบในพิธีกรรม
พุทธานุสสติ เรียกชื่อเทียนนี้ว่า “เทียนนพคุณ”

๕) กลุ่มที่นิยมใช้เป็นหัวใจพระคาถา ปราภฏในยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า
“อ ส วิ สุ โล ปุ ส พุ ก” เรียกว่า “หัวใจพุทธานุสสติ”^{๔๖}

๖) กลุ่มที่ไม่เข้าใจถึงพระคาถาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แต่เมื่อระลึกถึงพุทธานุสสติ เมื่อ
คราวคับขัน มีภัยเฉพาะหน้า ต้องการให้แคล้วคลาดจากอันตราย มักจะบริกรรมเพียงว่า “นโม
พุทธานุสสติ” หรือ “นโม พุทธาย”^{๔๗}

สรุปความว่า ความเชื่อด้านพุทธานุสสติในสังคมไทย ได้รับความนิยมนทุกด้านดังกล่าวมา
คือ การปฏิบัติ การเสก และการสวด ส่วนอานิสงส์ที่เกิดจากการเจริญพุทธานุสสตินั้น ในรัตนปริตร
เป็นการกล่าวถึงความเชื่อต่อพุทธานุสสติและทำให้เกิดความสวัสดิ พระคาถาที่ปรากฏในรัตนปริตร
สรรเสริญถึงพุทธานุสสติ คือ ๒ บาทสุดท้าย ของพระคาถาข้อที่ ๒, ๑๑, และ ๑๒ ว่า

อิทมปิ พุทธะ รตนํ ปณินฺตํ

เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ

อย่างไรก็ตาม แม้ความเชื่อพุทธานุสสติที่ปรากฏในรัตนปริตร จะยังไม่ได้รับการยอมรับ
และกล่าวถึงมาก แต่เมื่อพุทธานุสสติแล้ว สังคมไทยย่อมรู้จักเป็นอย่างดี ดังนั้น คุณค่าที่จะเกิด
โดยตรงจากพุทธานุสสติในรัตนปริตรนี้ ดังกล่าวมา

^{๔๔} พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธมมรตโน ป.ธ.๙), พระวิเชียรกรวิ (พุ่ม อคฺคธมฺโม ป.ธ.๔), พระมหา
ทองดี ปญฺญาวิโร ป.ธ.๙, มโนปณินฺธาน พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ, (นครปฐม : เพชร
เกษมการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๔.

^{๔๕} มายด์,ดร. (วีระเชษฐ ผ่องพันธ์), พลังสวดมนต์บำบัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์กิตติมอร์นิง), หน้า ๑๒๑.

^{๔๖} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), มนต์พิธีแปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย,
๒๕๓๒), หน้า ๒๑๗.

^{๔๗} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), มนต์พิธีแปล, หน้า ๒๑๘.

๔.๒.๑.๒ เชื่อในอานุภาพธรรมคุณ

ธรรมคุณ คือ คุณของพระธรรม สังคมไทยเชื่อในธรรมคุณนี้ว่า ๑) พระธรรมคำสั่งของของพระพุทธศาสนา สามารถที่จะช่วยแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ ๒) เชื่อว่าพระธรรมคำสอนที่ปรากฏในรูปของพระสูตร พระพุทธมนต์หรือพระปริตรธรรม สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองชีวิตตนเองให้รอดปลอดภัยได้ เช่น การสวดมนต์ หรือการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ และพระปริตร ย่อมจะสามารถขจัดปัดเป่าเคราะห์โศกโรคร้ายที่เกิดขึ้นกับตนเองได้^{๔๘} พระธรรมคุณนั้น มี ๖ ประการ^{๔๙} คือ

๑) สุวากุขาโต ภควตา ธมโม หมายถึง ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วงามในเบื้องต้น ได้แก่ ศีล งามท่ามกลาง ได้แก่ สมาธิและงามในที่สุด อันได้แก่ ปัญญา พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์หรือหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง

๒) สนทิฏฐิโก หมายถึง ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลु ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำบอกเล่าของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลु ผู้อื่นจะบอกก็เห็นไม่ได้

๓) อกาลิโก หมายถึง ไม่ประกอบด้วยกาล การปฏิบัติไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา พร้อมเมื่อใดบรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใดเห็นผลได้ทันที เพราะพระธรรมให้ผลในลำดับแห่งบรรลุไม่เหมือนผลไม้รอให้ผลตามฤดูกาล

๔) เอหิพัสสโก หมายถึง ควรเรียกให้มาดู พระธรรมเป็นคุณอัศจรรย์ดุจของประหลาดที่ควรเชิญชวนให้มาชมและพิสูจน์หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง

๕) โอปนยิโก หมายถึง ควรน้อมเข้ามา ผู้ปฏิบัติควรน้อมเข้ามาไว้ในใจของตนหรือน้อมใจเข้าไปให้ถึงด้วยการปฏิบัติให้เกิดขึ้นในใจ

๖) ปจจตตัม เวทิตัพโพ วิญญูหิ หมายถึง อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ผล อันเกิดจากการปฏิบัติธรรมนั้น ทุกคนที่น้อมนำมาปฏิบัติ จะรู้ซึ่งถึงผลแห่งพระธรรมนั้นด้วยตนเอง ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ในใจของตนเอง

^{๔๘} พระครููปทุมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๑๒๘.

^{๔๙} ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๑๕๙/๑๐๓.

สรุปความว่า ธรรมคุณ อันเป็นคุณในรัตนปริตร เมื่อกล่าวแล้วได้แก่ ธรรมคุณทั่วไปนั่นเอง เพราะพระธรรมที่ปฏิบัติแล้ว ย่อมจะนำความสุขมาให้ สังคมไทยถ้าหากมีธรรม ก็จะสังคมสงบสุขได้อย่างแน่นอน คำว่า “ธรรม” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหลายหลายประการ คือ ธรรม สภาพที่ทรงไว้ ธรรมดา ธรรมชาติ สภาวธรรม สัจจธรรม ความจริง เหตุต้นเหตุ สิ่ง ปรากฏการณ์ ธรรมารมณฺ์ สิ่งที่เกิดคิด คุณธรรม ความดี ความถูกต้อง ความประพฤติชอบ หลักการ แบบแผน ธรรมเนียม หน้าที่ ความชอบ ความยุติธรรม พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น^{๕๐} ในรัตนปริตรปรากฏธรรมคุณในพระคาถาข้อที่ ๓ และที่ ๔ มีข้อความตอนท้ายว่า

อิหมีปิ ธมฺเม รตนํ ปณฺีตํ

เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหติ

แม้ว่าความชัดเจนเรื่องอานุภาพของพระธรรมที่เกิดจากการสวดรัตนปริตรนี้ จะไม่มากก็ตาม สิ่งสำคัญต่อการนำบทสวดมาสวดนั้น ก็คือ การสวดพระธรรม เพราะเนื้อหาของรัตนปริตรทั้งหมดนี้ก็คือพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง ดังในตำนานของรัตนปริตรนี้ พระอานนทเถระได้สวดรัตนปริตรนี้ไปด้วย ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัตนปริตรนี้ ท่านได้เรียนจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๕๑} จึงเป็นอานุภาพที่สร้างคุณค่าในด้านความเชื่อเรื่องการขจัดปัดเป่าภัยอันตรายทั้งหลายได้ คุณค่าแสดงออกเป็นปาฏิหาริย์ หรือเรื่องที่เกิดความหมาย ไม่น่าจะเป็นไปได้ สังคมไทยเรียกว่า ปาฏิหาริย์ โดยทุกภาคของสังคมไทย เชื่อว่า น้ำมนต์เป็นน้ำที่ผ่านพิธีสามารถป้องกันได้ทุกอย่าง เพราะน้ำมนต์เป็นน้ำที่พระสงฆ์สวดพระปริตร และในจำนวนพระปริตรเหล่านี้ รัตนปริตรนี้ ก็เป็นหนึ่งในนั้นด้วย

๔.๒.๑.๓ ความเชื่อในสังฆคุณ

สังฆคุณ หมายถึง คุณของพระสงฆ์ ในบทสวดสังฆานุสสตินี้ ท่านได้พรรณานาบทนี้ ด้วยพระคุณทั้ง ๓ เรียกว่า คุณของพระรัตนตรัย เพราะรัตนตรัยเป็นแก้วที่ล้ำค่าที่สุดในโลกนี้ สังฆคุณที่กล่าวถึงนั้น พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวไว้ ๙ ประการ^{๕๒} คือ

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

^{๕๑} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมฺมปทฺฐกถา สดฺดโม ภาโค, หน้า ๘๘.

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๕-๔๑๖.

๑) สุปฏิปันโน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีคือ (๑) ปฏิบัติไม่ตามมชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางสายกลาง ไม่หย่อนนวก ไม่ตึงเครียดนัก (๒) ปฏิบัติไม่ถอยหลัง ปฏิบัติได้ดีเท่าเดิม หรือก้าวหน้าสูงขึ้น (๓) ปฏิบัติตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า

๒) อุชุปฏิปันโน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ (๑) ไม่ปฏิบัติหลงโลก คือ ปฏิบัติต่อหน้าคนอย่างหนึ่ง ปฏิบัติลับหลังคนอีกอย่างหนึ่ง (๒) ไม่ปฏิบัติเพื่อโอ้อวด คือปฏิบัติเพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่าตนปฏิบัติเคร่งครัดกว่าใคร ๆ (๓) ปฏิบัติตรงต่อพระพุทธเจ้า และพระสาวกด้วยกัน ไม่อำพรางความในใจ ไม่มีแฉงอน

๓) ฌายปฏิปันโน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง คือ (๑) ปฏิบัติมุ่งธรรมเป็นใหญ่ (๒) ปฏิบัติถือความถูกต้องเป็นสำคัญ (๓) ปฏิบัติเพื่อความตรัสรู้

๔) สามิจิปฏิปันโน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติสมควรคือ (๑) ปฏิบัติน่านับถือ สมควรได้รับความเคารพ (๒) ปฏิบัติชอบอย่างยิ่ง (๓) ปฏิบัติดีที่สุด

๕) อาหุเนยโย พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่สิ่งของค่านับ คือ ควร ได้รับสิ่งของที่เขานำมาถวาย เพราะท่านมีคุณสมบัติ ๔ ประการ ดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น ด้วยว่าสิ่งที่เรียกว่าอาหุณะ เป็นของที่ท่านใช้บูชาคุณความดีของคน เมื่อพระสงฆ์ประกอบด้วยคุณสมบัติเช่นนั้น จึงควรแก่อาหุณะ คือสิ่งของค่านับ

๖) ปาหุเนยโย พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ คือ ผู้ปฏิบัติงามเช่นนี้ เมื่อท่านไปในบ้านเมืองใด ย่อมเป็นผู้สมควรแก่การต้อนรับเหมือนการต้อนรับแขกผู้มีเกียรติ พระสงฆ์อยู่ในฐานะนั้น

๗) ทกขิณียโย พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่สิ่งของทำบุญ คือ พระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมได้รับประโยชน์ตามที่ปรารถนา แม้การอุทิศกุศลเพื่อผู้ตาย พระสงฆ์ก็จัดเป็นทักษิณียบุคคล คือ ควรรับทักษิณาทานนั้น ๆ

๘) อัญชลีกรณียโย พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี คือ พระสงฆ์เป็นผู้ตั้งอยู่ในคุณความดี ย่อมอยู่ในฐานะที่ใคร ๆ ควรแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้ เพราะทำให้ผู้ไหว้มีความรู้สึกว่าตนได้ไหว้ผู้ที่มีคุณธรรมสมควรแก่การไหว้ ทั้งเป็นการช่วยให้ผู้ไหว้เจริญด้วยพรทั้ง ๔ ประการ อันได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ด้วย

๙) อนุตตรํ ปุณณกเขตต์ โลกสส พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเนื่อนาบุญของโลก คือ พระสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ์ ทักษิณาที่บริจาคแก่พระสงฆ์ย่อมมีานิสงส์มาก เปรียบเหมือนนามีดินดีและน้ำดำ พืชที่หว่านไปย่อมให้ผลไพบุลย์ จึงเป็นที่บำเพ็ญบุญของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ประเด็นความเชื่อเรื่องสังฆคุณนี้ แม้จะมีความชัดเจนด้านเนื้อหาของพระคุณก็ตาม แต่ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อดั้งเดิมที่เชื่อโดยมีหลักการ และหลักปฏิบัติ เมื่อมาถึงปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ในงานวิจัยนี้ แบ่งกลุ่มที่มีความเชื่อในสังคมไทยเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มที่เชื่อว่า เป็นอริยสงฆ์ ในกลุ่มแรกนี้ เป็นผู้ที่มีความเชื่อด้านการปฏิบัติตาม คำสอนของพระพุทธเจ้า เชื่อในคำสอนของครูอาจารย์ โดยการปักใจว่า “เป็นพระอริยสงฆ์” แล้วนำตนเองเข้าไปปฏิบัติตาม เพราะเชื่อว่า ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณ เมื่ออุปฐากแล้ว ย่อมบังเกิดกุศลเป็นอันมากได้

๒) กลุ่มที่เชื่อว่า เป็นสมมติสงฆ์ กลุ่มนี้ นับถือแบบเป็นวัดบ้านเกิดก็มี เป็นญาติพี่น้องก็มี เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวก็มี หรือ เป็นผู้มีความศรัทธาที่มี เพราะขึ้นชื่อว่าพระสงฆ์แล้ว ย่อมยังศรัทธาให้เกิดได้ หรือมีฉะนั้น เป็นพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น สะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เป็นต้น เมื่อปฏิบัติตามท่านแล้ว ก็เชื่อว่า ย่อมเกิดความสุขสบายใจ ได้บุญกุศล ในกลุ่มที่ ๒ นี้ มีโอกาสที่จะเอียงไปด้านไสยศาสตร์

สังฆคุณที่ปรากฏในรัตนปริตรนี้ มีในพระคาถาข้อที่ ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, และพระคาถาข้อที่ ๑๓ ปรากฏพระบาลี ๒ บรรทัดสุดท้าย ว่า

อิทมปิ สงฺฆะ รตนํ ปณฺธํ

เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ

สรุปความว่า รตนปริตรได้พรรณนาถึงคุณของพระสงฆ์หลายบทดังที่กล่าวแล้ว อันแสดงถึงคุณค่าของผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ที่ถูกกล่าวถึงในรัตนปริตร คือ พระอริยสงฆ์ เพราะฉะนั้น เมื่อรัตนปริตรได้ถูกสืบทอดต่อๆ กันมา โดยความเชื่อว่า พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม จึงเป็นสัญลักษณ์ให้เกิดความสวัสดี ดังพระบาลีว่า สุวตฺถิ โหตุ

๔.๒.๒ ความเชื่อในเรื่องมงคล

มงคล หมายถึง เหตุถึงความเจริญด้วยสมบัติทุกประเภท^{๕๓} หากกล่าวถึงรัตนปริตร และพิธีกรรมสวดพระปริตรแล้ว สังคมไทยได้ให้ความเชื่อถือว่า เป็นมงคลอย่างหนึ่ง เรียกชื่อว่า สิริมงคล หรือ ทำให้เกิดสิริมงคลนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ความเชื่อของคนในสังคม ย่อมจะมีความแตกต่างกันไป พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักความเชื่อ เพื่อเป็นเครื่องรองรับความเข้าใจที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา ไว้ ๑๐ ประการ^{๕๔} โดยความว่า

^{๕๓} มงคล. (บาลี) ๑/๑๑/๑๑.

^{๕๔} อง.ทุกก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

- ๑) อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา ประเภท เขาว่า ได้ยินมาว่าทั้งหลาย
- ๒) อย่าได้ยึดถือถ้อยคำสืบๆกันมา ประเภท "ใครๆว่า" "โบราณว่า" ตามกระแส
- ๓) อย่าได้ยึดถือโดยความตื่นข่าวว่า เขาว่าอย่างนี้ ประเภทข่าวลือ ข่าวโคมลอยทั้งหลาย
- ๔) อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าไปตามตำรามากนัก ตำราว่าอย่างนั้น ต้องออกมาเป็น
อย่างนั้น เท่านั้น เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้เด็ดขาด เพราะอย่าลืมนึกว่า ตำราบางเล่ม คนแต่งก็มั่วมาบ้าง
เขียนไม่ครบบ้าง ใส่ไข่เอาเองบ้าง คนมีกิเลสไปแก้ไขตำรา คนมีผลประโยชน์ ไม่แก้ไขตำราเท่ากับเรา
โดนหลอก
- ๕) อย่าได้ยึดถือโดยนึกเอาเอง เช่น เข้าใจเอาเอง หรือข้อมูลไม่พอ ใจร้อนเดาสุ่มเอา
มั่วๆ เอา
- ๖) อย่าได้ยึดถือโดยการคาดคะเน การคาดการณ์ตามประวัติศาสตร์ ตามสถิติ ความ
น่าจะเป็น ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ เพราะเห็นแคร์้อย อย่าเหมาว่าที่ร้อยเอ็ดจะเป็นไปด้วย
- ๗) อย่าได้ยึดถือตรึงตามอาการ อย่าเห็นว่าอาการแบบนี้ น่าจะเป็นแบบนี้ ให้คิดเผื่อๆไว้
ด้วย เช่น เห็นคนไข้เป็นแบบที่เคยรักษาคนอื่นๆมาก่อน อย่าไปตรึงเอาเองว่าเป็นแบบนี้ เห็นเงาก็
จ่ายยาได้ เพราะเหนือฟ้ายังมีฟ้า อย่าเข้าข้างตนเอง นั่งสมาธิเห็นโน้น เห็นนี้ อย่างนี้กว่าเป็นจริง
เพราะอาจจะเป็นจิตหลอกจิต
- ๘) อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่า ต้องกันกับทิวาของตัว อย่าเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่
อะไรที่ตรงกับที่ตนคิดไว้เท่านั้นที่เชื่อได้ คนคิดแบบนี้ คือตายซัก
- ๙) อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ ระวังจะโดนหลอก อย่าลืมนึกว่า สี่เท้ายังรู้
พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง
- ๑๐) อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา การยึดอาจารย์ของตนเอง
มากไป ก็ไม่ดี ควรทำตาม ทดสอบดู ถ้าผิดพลาดก็ไม่ต้องเชื่อ ถ้าทำแล้วดีขึ้นก็แสดงว่าเชื่อได้

จากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสแนะเพื่อให้เป็นชาวพุทธที่ดีในสังคมว่า จะต้องประกอบด้วย
หลักของอุบาสกอุบาสิกาที่ คือ ๑) มีศรัทธา ๒) มีศีล ๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อบุญ คือ
มุ่งหวังจากการกระทำและการงาน มิใช่จากโชคลางและสิ่งที่ตื้นกันว่าลางคังคังสิทธิ ๔) ไม่แสวงหา
ทักษิณญาณนอกหลักคำสอนนี้ คือไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา ๕) กระทำความ
สนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา^{๕๕} อย่างไรก็
ตาม หากกล่าวถึงมงคลในพระพุทธศาสนาแล้ว ทั้งฝ่ายวิชาการแล้วภาคปฏิบัติ ล้วนแต่ยอมรับมงคล

^{๕๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๘/๒๓๐.

๓๘ ประการ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมงคลสูตร^{๕๖} มีว่า อเสวนา จ พาลานํ เป็นต้น แปลว่า การไม่คบคนพาล ๑ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสทั้งหลักการและเหตุผลไว้เป็นประการสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม สังคมไทย มีไม่น้อยที่เสพข่าวจนหลง เพราะการถือมงคลตื่นข่าวนั่นเอง ถ้าเป็นความเชื่อในเรื่องดี นับว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมไม่น้อย แต่ถ้าเชื่อในเรื่องที่ชวนเชื่อ ไม่เป็นจริง อาจจะทำให้สังคมขาดหลักเชื่อมั่นในประเทศชาติเลยก็เป็นได้ ดังนั้น การไม่ถือมงคลตื่นข่าว หมายถึง การไม่หลงไหลได้ปลื้มกับข่าวเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่มีผู้นำเสนอในสังคมแต่สำหรับความเชื่อเรื่องมงคลในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง เหตุถึงความเจริญด้วยสมบัติทุกประเภท หมายความว่า รตนปริตรก่อให้เกิดความสำเร็จเรื่องนั้น เป็นเรื่องที่เป็นมงคล เช่น การได้พบพระพุทธเจ้าแล้วได้ฟังธรรมและที่สุดก็เกิดการบรรลุธรรม ย่อมถือว่าเป็นมงคลเพราะเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จ ยิ่งเมื่อได้เข้าร่วมพิธีแล้วย่อมมีความมั่นใจเกิดเป็นมงคลแน่นอน กล่าวโดยสรุป มิติทางสังคมเชื่อว่า การได้ร่วมพิธีกรรมหรือพระสงฆ์สวดพระปริตรให้ ถือเป็นการช่วยปลดปล่อยหรืออันตรายต่างๆ หรือการที่มีโอกาสได้ฟังพระท่านสวดพระปริตร เพราะเหตุดังกล่าวมานั้นทำให้เกิดมงคล คือ ความสำเร็จ ดังนี้

๑) เกิดความสบายใจว่าเมื่อทำพิธีแล้วแม้กรรมจะไม่หายทั้งหมดแต่อย่างน้อยก็พอจะเบาบางลงไปได้บ้าง

๒) เกิดความสบายใจว่าเราได้พบพระและฟังพระสวดพระปริตรในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์แล้วก็ย่อมที่จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นได้

๓) เมื่อทำพิธีแล้วบุคคลที่เรารักจักจะอยู่กับเราต่อไปได้อีก ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็น มงคล เพราะก่อให้เกิดความสำเร็จทั้งแก่ตนเองและสังคม^{๕๗}

สรุปความว่า ความเชื่อว่าเป็นมงคล นับเป็นปรากฏการณ์หนึ่งในสังคมไทย ที่มีความหลากหลายทั้งวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อท้องถิ่น แต่หลักธรรมมงคลในพระพุทธศาสนาก็ยังคงอยู่กับสังคมทุกท้องถิ่นเช่นกัน เพียงแตกต่างด้านรูปแบบวิธีการที่จะทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมขึ้น การสวดพระปริตร จึงเป็นพิธีกรรมที่ได้รับความนิยมและเชื่อว่าสำเร็จผลดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว

^{๕๖} คุรุรายละเอียดเพิ่มเติมใน. ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑-๑๓/๖.

^{๕๗} พระครููปทุมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๒๖๓.

๔.๒.๓ ความเชื่อเรื่องเทวดา

คำว่า เทวดา หรือ เทพ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า คำว่า “เทวดา หรือ เทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจร ผู้ยังเกี่ยวข้องกับกาม บางทีเรียกว่า ฌกามาพจรสวรรค์ หรือสวรรค์ชั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ๖ ชั้นคือจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรินิมิตวสวัตตี ต่อจากนั้น ก็มีเทพชั้นรูปาวจร รูปพรหม ๖ ชั้น และสูงสุดมีเทพชั้นอรูปาจร อรูปพรหม ๔ ชั้น”^{๕๘} ด้านความเป็นอยู่ภพภูมิของเทวดาแต่ละชั้น พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ ได้แสดงภพภูมิและอายุของเทวดาโดยสรุปดังนี้ “สวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ ชั้น รูปาวจร ๖ ชั้น และอรูปาจร ๔ ชั้น มีการพรรณนาลักษณะของสวรรค์ไว้อย่างงดงามด้วยจุดประสงค์ที่จะให้เกิดความชื่นชม เลื่อมใสของสาธุชนเป็นที่ตั้ง ในสวรรค์นั้นแต่ละชั้นก็จะมีอายุของเหล่าเทวดาไม่เท่ากัน โดยอายุของเทวดาที่อาศัยอยู่ในโลกสวรรค์ชั้นต่าง ๆ จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของอายุของเทวดา”^{๕๙}

จากทัศนะที่ได้แสดงมานั้น ย่อมชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องของเทวดา แต่ประการใด อีกทั้งยังยอมรับความมีอยู่ของเทวดาด้วย ในพระไตรปิฎกได้แสดงถึงวรรคเกี่ยวกับเทวดา เช่น เล่มที่ ๑๕ ปรากฏเป็นข้อสังยุตว่า เทวดาสังยุต^{๖๐} สักกสังยุต^{๖๑} เทวปุตตสังยุต^{๖๒} และพรหมสังยุต^{๖๓} แล้วแต่ได้กล่าวถึงเทวดาทั้งสิ้น

ส่วนในรัตนปริตร พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงเทวดาที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองเวสาลี ดังจะเรียบเรียงตามลำดับเหตุการณ์ต่อไป

เหตุการณ์ที่ ๑ ตอนที่เจ้าลิจฉวีได้อารธนาพระพุทธองค์ข้ามแม่น้ำคงคาแล้วมาสู่เมืองเวสาลี ขณะนั้นท้าวสักกะ พร้อมทั้งหมู่เทวดามาปรากฏตัว ทำให้ เหล่ามนุษย์ต้องหนีหายไป^{๖๔}

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๕๙} พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

^{๖๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑-๘๑/๑-๘๖.

^{๖๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๗-๒๗๑/๓๕๕-๓๙๕.

^{๖๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๒-๑๑๑/๘๗-๑๒๖.

^{๖๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒-๑๘๖/๒๒๙-๒๖๒.

^{๖๔} ดูรายละเอียดใน. วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมมปทฎกถา สุตโตโมภาโค, หน้า ๙๐.

เหตุการณ์ที่ ๒ หลังจากทีพระอานนท์เถร่นำบาตรน้ำพระพุทธรณ์ สวดด้วยพระจริยวัตรของพระองค์ พร้อมทั้งสวดรัตนปริตรแล้วพรมน้ำพระพุทธรณ์ไปด้วย ท้าวสักกะพร้อมทั้งหมู่เทวดาจึงมาปรากฏกายอีกครั้ง^{๖๕}

เหตุการณ์ที่ ๓ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว ตอนจะเสด็จข้ามแม่น้ำคงคากลับวัดเวฬุวันกรุงราชคฤห์ เหล่าพญานาคได้ทำการต้อนรับก่อน จากนั้น เป็นลำดับของเทวดา ในการส่งเสด็จกลับนี้ เทวดาได้ปรากฏเป็นจำนวนมาก มีลำดับเทวดาที่ท่านกล่าวไว้ คือ ตั้งแต่ภุมมเทวดา อันเป็นเทวดาชั้นต่ำสุด ไปจนถึงเทวดาที่อยู่ในชั้นนอกนิรฐพรหมเป็นชั้นสูงที่สุด ดังบาลีว่า ภุมมภูฏกะเทเว อาที กตวายาว อกนิฐพรหมโลกา สัพพเทวดา^{๖๖} แปลว่า เทวดาทั้งหมด ตั้งแต่ภุมมเทวดาเป็นต้น จนถึงอกนิฐพรหม นอกจากเทวดาที่ท่านกล่าวโดยรวมแล้ว มีเทวดาที่ระบุชื่อ ดังนี้ ๑) ภุมมเทวดา ที่สิงอยู่ตามต้นไม้ กอไม้ และภูเขาเป็นต้น ๒) อากาสัญญเทวดา ที่สิงอยู่ในอากาศ

จากตำนานพระปริตรที่กล่าวถึงเทวดาพบว่า เป็นเทวดาที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในสังคมไทย ดังนั้น จะเห็นว่า สังคมไทยเชื่อเรื่องเทวดามาแต่ดั้งเดิมแล้ว ส่วนรัตนปริตรนี้ก็มีมานานแล้วเช่นกัน จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า ระบบความเชื่อในสังคมนั้นได้เกิดขึ้นมาตั้งแรกแล้ว กล่าวคือ

ภุมมเทวดา ในระบบความเชื่อของสังคมไทยได้บูชาเทวดาชั้นนี้เป็นประจักษ์ โดยเฉพาะบ้านแต่ละหลังเมื่อสร้างเสร็จ ก็จะสร้างพระภูมิเจ้าที่ เพื่อให้ท่านได้อยู่ปกปักรักษาบ้านเรือนให้อยู่โดยปลอดภัย แม้เมื่อจะทำบุญอะไรก็ตาม ผู้เป็นเจ้าของบ้านก็จะอุทิศแผ่นบุญกุศลไปหาขงพระภูมิเจ้าที่อีกด้วย หรือ แม้กระทั่งการไปสร้างศาลพระภูมิไกลจากบ้านออกไป ก็ยังพบเห็นอยู่ที่ภาคของสังคมไทย

อากาสัญญเทวดา เทวดานี้แม้จะมีสถานสถิตไม่เหมือนภุมมเทวดาก็ตาม เพราะถ้าแปลตามชื่อ คือ เทวดามีสถิตในอากาศ (อนตลิกเข อากาสัญญเทวดา) สังคมไทยไม่ได้กล่าวถึงเทวดากลุ่มนี้มากนักจึงไม่มีความคุ้นเคยเหมือนเช่นในบาลี

รุกขเทวดา คือ เทวดาที่สถิตที่ต้นไม้ สังคมไทยส่วนใหญ่มักจะได้นิคำนี้ เพราะคตินิยมความเชื่อเรื่องเทวดารักษ์ประจำต้นไม้มีอยู่ โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ หรือต้นไม้ที่ถูกให้การยอมรับว่า มีเทพเจ้ารักษา เช่นต้นโพธิ์ เป็นต้น

จากประเด็นที่ยกขึ้นกล่าวนี พบว่า คติความเชื่อการบูชาเทวดา มีมาตั้งยุคเริ่มต้นแล้วเพียงแต่ในระบบสังคมไทยปัจจุบัน อาจจะมีเชื่อเบี่ยงเบนไปบ้าง เป็นเพราะประเพณีวัฒนธรรมนิยม จึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากรัตนปริตรนี้ เหมือนมีเทวดาคู่ครองในพิธีด้วย อิทธิความเชื่อนี้ส่วนหนึ่งมาจากพิธีกรรมด้วย เพราะก่อนที่พระสงฆ์จะเริ่มพิธีกรรม

^{๖๕} คุรยละเอียดใน. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

^{๖๖} วิจารณ์วโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎกถา สดตโม ภาโค, หน้า ๙๒.

พระสงฆ์รูปที่ ๓ ได้เป็นผู้อัญเชิญเทวดา ลักษณะความเชื่อเช่นนี้ สังคมไทยที่ได้รับคตินิยมเช่นนี้ ยังคงแนบแน่นอยู่กับพิธีกรรม และความเชื่อเรื่องเทวดา

๔.๒.๔ ความเชื่อเรื่องการบูชา

การบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพ การกราบไหว้ การยกย่องนับถือบุคคลที่ควรเคารพนับถือ เช่นพระพุทธรูป พระสงฆ์ ปิตามารดา ครูอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่^{๖๗} พระสิริมังคลาจารย์ได้จำแนกประเภทของการบูชาออกเป็น ๒ ประการ คือ ปุพพาทีนา จตุปปัจเจน จ ปุชนั อามิสบูชา นาม ปฏิปัตติยา ปุชนั ปฏิปัตติบูชา นาม^{๖๘} แปลว่า การบูชาด้วยปัจจัย ๔ มีดอกไม้เป็นต้น เชื่อว่า อามิสบูชา ส่วนการบูชา ด้วยการปฏิบัติ เชื่อว่า ปฏิบัติบูชา หากกล่าวถึงสิ่งสมควรได้รับการบูชาแล้ว พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๔.๒.๔.๑ ปุชนียวัตถุ

วัตถุที่ควรบูชา เรียกว่า ปุชนียวัตถุ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

- ๑). สถานที่ควรบูชา ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล^{๖๙} เจติย โบสถ์ วิหาร ทั้งหมดล้วนแต่เป็นสถานที่ที่ชาวพุทธสักการะเคารพอย่างยิ่ง
- ๒) พระพุทธรูปแล้วตุณมงคล รวมถึง รอยพระพุทธรบาท รูปวาดต่างๆ ด้วย
- ๓) เทวสถาน เช่น ศาลพระภูมิเจ้าที่ เสาหลักเมือง หรือเทพเจ้าที่ผู้คนนับถือ

๔.๒.๔.๒ ปุชนียบุคคล

บุคคลผู้ควรบูชา เรียกว่า ปุชนียบุคคล พระธรรมกิตติวงศ์ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “บุคคลผู้ควรแก่การบูชา บุคคลผู้ควรแก่ของบูชา ในฐานะบุคคลที่สำคัญ ที่มีอุปการคุณหรือทำประโยชน์ให้ผู้คน แก่สังคม แก่ศาสนา หรือแก่ประเทศชาติ โดยแบ่งออกเป็นสาย ดังนี้

- ๑) สายประเทศชาติ เช่น พระมหากษัตริย์ วีรบุรุษ วีรสตรี
- ๒) สายศาสนา เช่น พระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าอาวาส
- ๓) สายสังคม เช่น ผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่ในชุมชนที่เป็นหลักและเป็นผู้เสียสละ
- ๔) สายวงศ์ตระกูล เช่น บรรพบุรุษต้นตระกูล ปิตามารดา^{๗๐}

^{๖๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, หน้า ๔๗๗.

^{๖๘} มงคล. (บาลี) ๑/๕๗/๕๔.

^{๖๙} ๑) สถานที่ประสูติ ๒)สถานตรัสรู้ ๓) สถานที่แสดงปฐมเทศนา ๔) สถานที่เสด็จปรินิพพาน.

^{๗๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, หน้า ๕๙๗.

จะเห็นได้ว่า การบูชาที่ บุคคลที่ควรบูชา และสถานที่ควรบูชา อันเป็นความเชื่อนับถือสืบทอดต่อเนื่องมาด้วยวิธีการบูชาแตกต่างกันไป และวิธีการบูชาเหล่านั้น ได้แผ่อิทธิพลไปยังประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังนั้น ในประเทศไทย จึงมีการนับถือ บูชา เป็นหลายสาย ในงานวิจัยนี้ กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาที่มีต่อสังคมไทย จากประเด็นตำนานรัตนปริตร ทำให้ทราบถึงอิทธิพลการบูชา และวิธีปฏิบัติหลายอย่างที่ปรากฏในสังคมไทย เพราะความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดตามตำนาน ดังนี้

๑) ความเชื่อเรื่องการบูชาด้วยดอกไม้ ในการเสด็จเมืองเวสาลีครั้งนั้น ชาวเมืองเวสาลีได้จัดเตรียมพื้นที่เพื่อให้เหมาะกับพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นปุชนียบุคคล ด้วยการนำดอกไม้มาบูชาพระรัตนตรัยมาประดับประดาสถานที่จนตระการตา ประเด็นนี้ น่าจะเป็นความเชื่อด้านการบูชาด้วยดอกไม้ที่ปรากฏในอรรถกถาว่า ราชชา โยชนนตเร โยชนนตเร ชนฺนุคมตเต โอธินา ปญจวณฺณานิ ปุปฺพานิ โอภิราเปตวา^{๗๑} แปลว่า พระราชา ทรงรับสั่งให้เกลี้ยประดับดอกไม้เบญจพรรณเรียงราย สูงประมาณเข่า ในระหว่างแต่ละโยชน ประเด็นการบูชาด้วยดอกเช่นนี้ ไม่ใช่แต่เฉพาะมนุษย์ที่บูชา แม้เหล่าพญานาคก็บูชาเหมือนกัน^{๗๒} ดังนั้น สังคมไทย เมื่อมีพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยมากจะได้รับอิทธิจากความเชื่อดั้งเดิม และความศรัทธาที่ประสงค์ว่าจะทำให้ดีที่สุด เพื่อบูชาพระรัตนตรัย

๒) ความเชื่อบูชาน้ำมัน การประพรมน้ำมันและคาถาสวดบรรจุลงในน้ำมัน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวไว้อย่างชัดเจนได้ในประเด็นนี้ ดังนี้

ก. รับสั่งให้พระอานนท์เถระได้เรียนก่อนพร้อมทั้งรับสั่งบอกวิธีประพรมน้ำมัน^{๗๓}

ข. พระอานนท์เสกน้ำมัน ในการสวดเสกน้ำมันพร้อมทั้งประพรมนี้ มีบทสวดที่เป็นอิทธิพลต่อความเชื่อ สรุปความดังนี้ พระอานนท์ได้พรรณนาถึงบารมี ๓๐ ทศ, ปัญจมหาบริจา

^{๗๑} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎฐกถา สดตโม ภาค, หน้า ๘๙.

^{๗๒} เต.... ปญจวณฺณปทุมสณฺณนํ อุกกํ กตวา.... แปลว่า พญานาคเหล่านั้น....ตกแต่งน้ำให้ดารดาษด้วยดอกปทุมเบญจพรรณ.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎฐกถา สดตโม ภาค, หน้า ๙๒.

^{๗๓} อิมํ อานนท รัตนสูตรํ อุกคณฺหิตวา ลิจฉวิภูมาเรหิ สทฺธิ วิจฺรณโต เวสาลียํ ตินฺณํ ปาการานํ อนฺตรปริตํ กโรหิ แปลว่า อานนท์ เธอจงเรียนเอารัตนสูตรนี้แล้ว เดินประพรมน้ำมันระหว่างกำแพงทั้ง ๓ ชั้น ในเมืองเวสาลีนี้ พร้อมกับพระโอรสของเจ้าลิจฉวี.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปทฎฐกถา สดตโม ภาค, หน้า ๙๐.

(การบริจาคครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด), การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ๓ ประการ, พุทธวิธีชนะมารในปางชนะมาร, การแสดงปฐมเทศนา^{๗๔} บทเหล่านี้ได้ปรากฏในอรรถกถาแล้ว

ค. พระอานนท์ประพรมน้ำมนต์ บทที่พระอานนท์พรมน้ำมนต์ไปด้วย สวดไปด้วย ได้แก่ บทรัตนปริตร จากหลักฐานที่ท่านกล่าวไว้ว่า ตีสุ ปาการนตเรสุ ปริตตํ กโรนโตะ วิจิริ. เตน "ยงกิลจิติ วุตตมตเตเยว, อุทฺธํ ชิตตํ อุทกํ อมนุสสานํ อุปริ ปติ. "ยานีธ ภูตานีติ คากาณโตะ ปฏฐาย ราชตวภูสกา วีย อุทกพินทุนิ อากาเส อุคคตวา คิลานานํ มนุสสานํ อุปริ ปตีสฺ. แปลความว่า “พระอานนท์...เทียวประพรมน้ำมนต์ที่ระหว่างกำแพง ๓ ชั้น. เมื่อพระอานนท์สวดว่า “ยงกิลจิ” เท่านั้น น้ำมนต์ที่พระอานนท์ประพรมไป หล่นถูกต้องพวกอมนุษย์. ตั้งแต่สวดพระคาถาว่า “ยานีธ ภูตานี” หยดนํมนต์ที่ประพรมไปนั้น ตกลงมาเหมือนดังว่าเทริดเงิน แล้วตกลงมาบนศีรษะของคนป่วย” เหตุการณ์นี้ นับเป็นความเชื่อเรื่องการบูชาน้ำพระพุทธรูปเพื่อนำไปรักษาโรคให้หายขาดได้ ในสังคมไทย กลายเป็นประเพณีนิยมเรื่องการประพรมน้ำพระพุทธรูปไปแล้ว เพราะหลังจากพิธีสวดพระปริตร หรือเจริญพระพุทธรูป ประทานสงฆ์ก็จะประพรมน้ำพระพุทธรูปให้เจ้าภาพ หรือ แม้หลังจากเสร็จพิธี หลายคนก็เชื่อว่า น้ำพระพุทธรูปที่ผ่านพิธีไปแล้ว บูชาไปอาบบ้าน ตีมน้ำบ้าง เพื่อรักษาโรค นับว่าเป็นความนิยมเรื่องการบูชาจนถึงปัจจุบัน

๓) ความเชื่อการบูชาด้วยเครื่องประดับ นอกจากดอกไม้เบญจพรรณที่ประดับไว้ในแต่ละโยชน์แล้ว ในพิธีสวดพระปริตรจะเห็นว่า มีเครื่องประดับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ได้แก่ ธงชัยและธงแผ่นผ้า บาลีว่า ธชปตัก ตันกล้วย บาลีว่า กทล^{๗๕} และ ฉัตร บาลีว่า ฉตฺตาดิฉตฺต^{๗๖} คำบาลีที่ปรากฏในอรรถกถา ๓ คำนี้ ยังมีเครื่องประดับที่ไม่ปรากฏชื่อ ในที่นี้ท่านใช้คำบาลีว่า อาทิ แปลว่า เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ ผู้วิจัยพบว่า เป็นอิทธิพลความเชื่อด้านการบูชา เพราะในปัจจุบัน ในพิธีสวดพระปริตร ปรากฏมีต้นกล้วย ต้นอ้อย ธงทิว ฉัตร ราชวัตร นอกจากนั้น ยังมีเครื่องประกอบในพิธีอื่นๆ ดังตัวอย่างในภาพ

^{๗๔} ปณินาโตะ ปฏฐาย ตถาคตฺตส "ทส ปารมิโย ทส อุปปารมิโย ทส ปรมตฺตปารมิโยติ สมตีส ปารมิโย ปณจ มหาปริจจาเค "โลกตถจริยา ญาคตถจริยา พุทธตถจริยาติ ติสโส จริยาโย ปจฉิมภเว คพภาวุกนตี ชาตี อภินิกขมนํ ปธานจริยํ โพธิปลงเก มารวิชยํ สพพญญตฺตญาณปปฏิเวธํ รมมจกกปวตฺตณํ นว โลกุตตรธมเมติ สพเพปิเม พุทฺธคฺเชน อาวชชิตวา. วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, **ธมมปทฎฐกถา สุตโตโม ภาค**, หน้า ๙๑.

^{๗๕} ธชปตักกทลลืออาทีนิ อุตฺตสาเปตวา แปลว่า ยังกันและกันให้ยกขึ้นแล้วซึ่งธงชัย ธงแผ่นผ้า และต้นกล้วย เป็นต้น. วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, **ธมมปทฎฐกถา สุตโตโม ภาค**, หน้า ๘๙.

^{๗๖} ฉตฺตาดิฉตฺตํ กตวา แปลว่า กันฉัตรเป็นชั้นๆ. **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๘๙.

แผนภาพที่ ๔.๒ ชุ่มสืบชะตา

๔) ความเชื่อการบูชาด้วยการประดับสถานที่ การประกอบพิธีประเพณีนิยมจัดสถานที่ที่ตั้งอาสน์สงฆ์ อาสนะ และสิ่งของต้อนรับพระสงฆ์เป็นอย่างนี้ แม้ในตำนานรัตนปริตรนี้ การจัดสถานที่ท่านกล่าวไว้เช่นกัน ดังหลักฐานว่า สพุทฺธนมยํ พุทฺธาสนํ ปณฺญาเปสํ แปลว่า ปูลาด อาสนะที่ประดับประดาด้วยรัตนหลายชนิด เพื่อถวายพระพุทธเจ้า^{๗๗}

๕) ความเชื่อบูชาด้วยผ้าผืนเพดาน ในสังคมไทยทุกภาค จะสังเกตเห็นว่า เบื้องบนพระพุทธปฏิมาประธานในอุโบสถก็ดี ในวิหารก็ดี มีผ้าเพดานที่ประดับด้วยลวดลายวิจิตรต่างๆ กางกั้นบนเพดาน ประเด็นนี้ เชื่อว่าน่าจะเป็นอิทธิพลหลังศรัทธาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน

^{๗๗} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปฏกฏกถา สดุดโม ภาโค, หน้า ๙๐.

แม้ในรตนปริตรนี้ ท่านกล่าวไว้เช่นกันว่า “อุปริ สุวณฺณตารกาทิวิจิตฺตํ วิตานํ พนฺธิตฺวา”^{๗๘} แปลว่า กัน เพดานที่มีลวดลายวิจิตรต่างๆ มีรูปดาวสีทองเป็นต้น”

สรุปความว่า ความเชื่อเรื่องการบูชา ล้วนแต่มีศรัทธาเป็นที่ตั้งและประสงค์อยากจะทำ การบูชาให้ดีที่สุด เหมือนที่ปรากฏในรตนปริตรนี้แล้ว แม้ในสังคมไทยปัจจุบันมีการจัดตั้งสถานที่เพื่อ ถวายเป็นพุทธบูชา และบูชาพระรัตนตรัย ดังนั้น ประเพณีและพิธีกรรมที่จัดตั้งที่ของแต่ละภาคใน สังคมไทยจึงได้แตกต่างกัน แต่ยังคงรูปลักษณะความศรัทธาดั้งเดิมไว้ดังปรากฏในปัจจุบันของทุกภาค

๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าผลของการสวดรตนปริตร

สำหรับผลของการสวดพระปริตร อันเป็นคุณค่าที่ทำให้เกิดความมั่นใจแล้วเข้าร่วม พิธีกรรม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากเอกสารบ้าง จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงพิธีกรรมเสร็จสิ้นบ้าง ทำให้ มองเห็นว่า สิ่งที่ให้ผลต่อการสวดนั้น คือ คุณค่าที่หาไม่ได้ในเชิงวัตถุปริมาณ แต่เป็นความสุขที่เกิดทาง ใจต่อตนเอง และสังคม มีประเด็นที่จะกล่าวดังนี้

๔.๓.๑ ด้านความสุขทางใจ

๔.๓.๒ ด้านความสวัสดี

๔.๓.๓ ด้านการสร้างสามัคคี

๔.๓.๔ ด้านการบำบัดโรค

๔.๓.๑ ด้านความสุขทางใจ

สำหรับประเด็นนี้ ผู้เข้าร่วมพิธีจะมีอยู่ ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มที่ต้องการบำบัดความทุกข์ ๒) กลุ่มที่ต้องการบุญกุศล ๓) กลุ่มที่มาประกอบพิธีตามประเพณี ในบริบทของสังคมไทยพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีจะผสมกันทั้ง ๓ กลุ่มนี้ บางคราวในตัวบุคคลคนหนึ่ง เป็นผู้มีความต้องการทั้ง ๓ กลุ่มนี้ก็มี ดังนั้น จะกล่าวทั้ง ๓ กลุ่มนี้ไปตามลำดับ ดังนี้

๑) กลุ่มที่ต้องการบำบัดความทุกข์ ในตำนานของรตนปริตรนั้น ได้กล่าวถึงความทุกข์ของ ชาวเมืองเวสาลีว่า ทุกข์เพราะภัย ๓ ประการ คือ ข้าวยากหามาแพง โรคภัยไข้เจ็บ อมนุษย์ เบียดเบียน^{๗๙} จึงได้พร้อมใจกันหาวิธีที่จะบำบัดภัยเหล่านั้น ในบริบทของสังคมไทย จะเห็นว่า ผู้ ประสพทุกข์จากเหตุการณ์ต่างๆ เช่นประสบอุบัติเหตุ พลัดพรากจากคนรัก หรือปัญหาครอบครัว เมื่อ จะให้เกิดความสบายใจ วิธีหนึ่งที่ช่วยให้บรรเทาได้ดีที่สุด คือ การเข้าร่วมพิธีกรรม โดยคุณค่าที่เกิดขึ้น เป็นความสบายใจนั้น จะวัดผลไม่ได้ทางปริมาณ แต่หลายคนยังมีความเชื่อว่า พุทธมนต์ที่พระสงฆ์ได้

^{๗๘} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปฎกฐกถา สดตโม ภาโค, หน้า ๙๑.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

ประกอบพิธี จนมีด้ายสายสิญจน์บ้าง น้ำมนต์บ้าง เทียนมวงคลบ้าง ถ้านำมาติดตัว ผูกข้อมือ สวมใส่ในคอ มัดติดกับพวงมาลัยรถ ก็ล้วนเป็นคุณค่า คือความสบายใจทั้งสิ้น และทำให้เกิดความมั่นใจได้

๒) กลุ่มที่ต้องการบุญกุศล ในกรณีนี้มีไม่น้อย พบว่า ในสังคมไทยยังเชื่อว่า การทำบุญย่อมได้รับผลตอบแทนและได้อานิสงส์ทำให้เกิดความสวัสดิ เช่น

ก. การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ผู้เข้าร่วมพิธีต้องการให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับที่อยู่อาศัย แทบทุกภาคของสังคมไทยพบว่า ผู้ประกอบพิธีได้นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ บทมนต์ที่พระสงฆ์นำมาสวด คือ พระปริตรนั่นเอง นอกจากนั้น ในรอบบ้าน อาคาร หรือ สถานที่ ยังมี การโยงด้ายสายสิญจน์ เพราะเชื่อว่า พุทธมนต์จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง กับที่อยู่อาศัย ดังนั้น การได้มีพระสงฆ์มาประกอบพิธี จึงทำให้เกิดความสบายใจ ต่อผู้อยู่อาศัย

ข. การทำบุญต่ออายุ ผู้ประกอบพิธีอาจจะได้ประสบเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่สบายใจ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีทำบุญสะเดาะเคราะห์ หรือต่อชะตา ในพิธีนี้ พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ) กล่าวว่า “คาถาหรือพระพุทธมนต์หรือพระปริตรที่นำมาใช้ในการสวดสะเดาะเคราะห์ไม่ได้มาจากที่อื่น แต่ล้วนมาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาหรือยกมาจากตัวอย่างเรื่องราวของผู้คนที่ได้รับผลจากการสวดพระปริตร”^{๘๐} ดังนั้น จะเห็นได้ การสวดพระปริตร นอกจากจะสวดเพื่อเป็นกัน เพื่อเป็นสิริมงคลแล้ว ในบทสะเดาะเคราะห์ ยังนำมาสวดเพื่อความสบายใจด้วยเช่นกัน

ค. ทำบุญครบรอบวันเกิด ในพิธีนี้ได้ทำสืบเนื่องมาตั้งแต่ยุคแรกๆ แล้ว อาจจะคล้ายกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เช่นตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ พระเจ้าสุทโธทนะ ได้นิมนต์พราหมณ์ ๑๐๘ เพื่อประกอบพิธี จากพิธีที่ปรากฏในคัมภีร์เช่นนี้ สังคมไทยในปัจจุบันจึงนิยมทำบุญอายุกันทั่วไป ในพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ก็ดี พระบรมวงศานุวงศ์ก็ดี เมื่อถึงวันคล้ายวันพระราชสมภพแล้ว ล้วนแต่จัดพิธีทำบุญ ดังในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ^{๘๑} วันเฉลิมพระชนมพรรษามสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์^{๘๒} เป็น

^{๘๐} พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ จิตปัญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๒๗๓.

^{๘๑} พระคันธสาราภิวงศ์, พระปริตรธรรม เนื่องในปืมหามงคลเฉลิมพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐).

^{๘๒} นายสมพร เทพสิทธา, หนังสือที่ระลึก งานสวดพระปริตรถวายพระกุศลแด่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ ประธานมูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ เพื่อเยาวชน ในพระบรมราชินูปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มาสเตอร์ คีย์ จำกัด, ๒๕๕๓).

ต้น ในส่วนราชการจัดพิธีทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลให้เป็นประจำทุกปี ส่วนประชาชนทั่วไปก็จัดพิธีทำบุญอายุเช่นกัน ทั้งนี้ พิธีที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความสบายใจ ความสุขใจเป็นหลัก และยังได้เข้าใจเรื่องความไม่เที่ยงของสังขารอีกด้วย อันเป็นแนวทางดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

ง. ทำบุญในวันสำคัญ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา หรือวันที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของสังคมไทย เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธีสวดพระปริตรเจริญพระพุทธมนต์ จนเป็นวิถีชีวิตจนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยไป ในวันขึ้นปีใหม่ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะนิยมร่วมพิธีสวดมนต์ข้ามปี^{๘๓} ก็คือ เจริญพระพุทธมนต์สวดพระปริตรนั่นเอง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เกิดความสบายใจ และได้เป็นบุญกุศลติดตัวด้วย

๓) กลุ่มที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมประเพณี กลุ่มนี้โดยมากประกอบพิธีจาก ๒ ส่วน คือ (๑) ประเพณีนิยม เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันมาฆบูชา วันสงกรานต์ เป็นต้น อันเป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีเดิมไว้ (๒) งานวันสำคัญของชาติ เช่น วันพืชมงคล วันฉัตรมงคล วันจักรี เป็นต้น ในพิธีนั้น พระสงฆ์ได้นำบทพระปริตรมาสวดให้ผู้ร่วมพิธีได้ฟัง โดยวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในหน้าการงาน ในการดำเนินชีวิต อันเป็นที่มาของความสบายใจและได้บุญกุศลนั่นเอง

สรุปความว่า การเข้าร่วมพิธีของผู้ประกอบพิธีสวดพระปริตรนี้ สังคมไทยเชื่อว่า คุณค่าที่เกิดจากอำนาจของพระปริตร จะช่วยให้เกิดความสบายใจเป็นพื้นฐาน เป็นกำลังใจและความมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตทั้งอยู่ที่บ้านและที่ทำงาน ตลอดถึงในวันสำคัญก็เชื่อว่า ทำให้เกิดความมั่นคงและสบายใจที่ได้รักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามสืบทอดต่อไป

๔.๓.๒ ด้านความสวัสดิ

ประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นประเด็นหลักของการสวดรัตนปริตรนี้ เพราะในบทสวดของท้าวพระคาถาแต่ละคาถานั้น ลงท้ายด้วยคำว่า เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ แปลว่า ด้วยสัจจะนี้ขอความสวัสดิ จงมีเถิด จึงถูกเรียกชื่ออีกอย่างว่า สุวตฺถิสสูตร เพราะแต่ละคาถาลงท้ายด้วย สุวตฺถิ โหตุ^{๘๔}

ความเชื่อด้านคุณค่าว่า ให้เกิดความสวัสดิ พบว่า ในสังคมไทย ได้ให้ความสำคัญต่อพิธีสวดพระปริตรนี้มาก ปริตรในที่นี้ ผู้วิจัยให้คำจำกัดความตามที่ พระธรรมกิตติวงศ์ ได้กล่าวไว้ ๒

^{๘๓} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, สวดมนต์ข้ามปี เริ่มต้นดี ชีวิตดี, (มปท. ๒๕๕๗).

^{๘๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/เสริม), หน้า ๑๑๔.

ประการ คือ ๑) ปริตร หมายถึง พระพุทธรูปที่พระสงฆ์สวด ๒) ปริตร หมายถึง ของที่ผ่านพิธีสวดมา เช่น สายสิญจน์ เรียกว่า สายพระปริตร น้ำมนต์ เรียกว่า น้ำพระปริตร^{๘๕}

๑) ความสวัสดีที่เกิดจากพระปริตรที่เป็นพระพุทธรูป พระพุทธรูปในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะรัตนปริตรเท่านั้น ที่จะเกิดอานุภาพมากดังเข้าใจ ในตำนานพระอานนที่ได้สาธยายบทอื่นๆ ในขณะที่ประกอบพิธีไปได้ ดังหลักฐานข้อความตอนหนึ่งว่า

“ปณิธานโต ปฐญา ตถาคตสส "ทส ปารมีโย ทส อุปปารมีโย ทส ปรมตถปารมีโยติ สมตีส ปารมีโย ปญจ มหาปริจจาคะ "โลกุตตจริยา ญาคตตจริยา พุทตตจริยาติ ติสโส จริยาโย ปจนิมภเว คพภาวกกนตี ชาตี อภินิกขมนิ ปธานจริยิ โพธิปลลงเก มารีวขัย สพพญญุต- ญาณปปฏิเวธ ธมมจกภปวตตนิ นว โลกุตตรธมเมติ สพเพปิเม พุทศุณเ อาวชชิตวา”^{๘๖}

แปลว่า ระลึกถึงพระพุทธรูปของพระตถาคตเหล่านี้ทั้งหมด จำเดิมแต่ตั้งความเพียรไว้ ว่า "พระบารมี ๓๐ ถ้วน คือ บารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐ มหาบริจาค ๕ จริยา ๓ คือ โลกัตถจริยา ๑ ญาคตตจริยา ๑ พุทตตจริยา ๑ การก้าวลงสู่พระกรรมในภพที่สุด การประสูติ การเสด็จออกมหากิเณษกรรมณ์ การทรงประพฤติความเพียร การชนะมาร การแห่งตลอดพระสัพพัญญุตญาณเหนือบัลลังก์ไม้อ้อโพธิ์ การยังพระธรรมจักรให้เป็นไป โลกุตตรธรรม ๙"

แล้วเข้าไปยังพระนคร ฉะนั้น จึงพบว่า น้ำพระพุทธรูปที่พระอานนที่ได้ทำนั้น หาใช่แต่สวดเฉพาะรัตนปริตรอย่างเดียว มีการพรรณนาคุณของพระพุทธรูปดังกล่าวขึ้นแสดงแล้วด้วย แต่ช่วงของการประพรมน้ำพระพุทธรูปนั้น พระอานนที่ได้ สวดรัตนสูตรด้วย ประพรมน้ำพระพุทธรูปไปด้วย นับว่าเป็นคตินิยมการสวดบทพระพุทธรูปอื่นเสริมเพื่ออานุภาพยิ่งขึ้นไป กล่าวคือ ความสวัสดีนั้นเอง

๒) ความสวัสดีที่เกิดจากของมงคลที่ผ่านพิธีสวดมาแล้ว เช่น ด้ายพระปริตร และน้ำพระปริตร ความเชื่อเรื่องของมงคลเหล่านี้ พบว่า ฝังแน่นในความนิยมของสังคมไทย เช่น ในภาคเหนือ ผู้ประกอบพิธีนำเอาด้ายพระปริตรนี้ ให้ประธานสงฆ์ได้มัดข้อมือ บางคราวนำเอาด้ายพระปริตรไปมัดข้อมือบ้าง แขนววัดอุ้มมงคลบ้างให้กับลูกและหลานด้วย บางคนม้วนด้ายพระปริตรนี้พกดิตต์ตัวก็มี มัดที่พวงมาลัยรถก็มี นอกจากนี้แล้ว น้ำพระปริตร เป็นอีกอย่างทีพิธีกรรมทุกครั้งจะต้องมีการพรมน้ำพระปริตร นับแต่หลังจากเสร็จพิธีกรรมไปแล้ว ประธานสงฆ์ทำหน้าที่ในการพรมน้ำพระปริตรให้เจ้าภาพในงานบ้าง อาคารที่พักอาศัยบ้าง ยานพาหนะบ้าง บางคนนำน้ำพระปริตรนี้มาผสมกับน้ำอาบเลยก็มี เหตุการณ์เหล่านี้ พบได้ในสังคมไทยทุกภาค จึงเป็นคุณค่าความเชื่อที่นับถือสืบทอดต่อกันมา

^{๘๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, หน้า ๒๒๕.

^{๘๖} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปฎิฐกถา สดตโม ภาค, หน้า ๙๑.

๓) สร้างกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ พิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล หรือภาษาพูดว่า พิธีสาบานธง เป็นพิธีการทางทหารซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันกองทัพไทย และวันสำคัญของแต่ละเหล่าทัพ ผู้ที่เป็นทหารทุกคนจะต้องผ่านการเข้าร่วมพิธีดังกล่าว เพื่อแสดงถึงความเป็นทหารอย่างสมบูรณ์ ตรงกับวันที่ ๑๘ มกราคมของทุกปี ในพิธีนี้ทางหน่วยงานบางหน่วยได้จัดให้มีการเจริญพระพุทธมนต์ และประพรมน้ำพระพุทธมนต์ อาจกล่าวได้ว่า เป็นพิธีที่เรียกขวัญกำลังใจ และเสริมสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเหล่าทหารทั้ง เพราะหลังจากเสร็จพิธีทำสัตย์ปฏิญาณแล้ว ประธานสงฆ์ประจำแท่นพิธีที่เตรียมไว้เพื่อประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้น บรรดาทหารทั้งหลายเดินแถวสวนสนามผ่านแท่นที่พระสงฆ์ยืน พร้อมกันนั้น ประธานประพรมน้ำพระพุทธมนต์ไปด้วย พระสงฆ์ในพิธีเจริญชัยมงคลคาถาไปด้วย

จากประเด็นที่ได้ยกขึ้นมาชี้ แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องน้ำพระพุทธมนต์ที่ทำให้เกิดความสวัสดีต่อผู้ร่วมพิธี จัดว่าเป็นผลของพระปริตรอีกประการด้วย แต่ทั้งนี้ ผลของความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้จากไหน แท้จริงแล้ว มาจากตรนปริตรนั่นเอง ที่นอกจากเป็นบทสวดป้องกันภัยแล้ว ยังเป็นบทสวดเพื่อความสวัสดีอีกด้วย

๔.๓.๓ ด้านการสร้างสามัคคี

พิธีสวดพระปริตร นอกจากมีอานุภาพทางด้านจิตใจและบทสวดมนต์แล้ว ในการประกอบพิธียังส่งผลให้ผู้ร่วมพิธีได้รับอานิสงส์ไปด้วย เพราะก่อนที่จะประกอบพิธีนั้น เจ้าภาพจะต้องมีการเตรียมการเป็นอย่างดี นอกเหนือจากเจ้าภาพแล้ว สัมพันธชนในบ้านก็ดี ใกล้เรือนเคียงก็ดี เป็นญาติกันก็ดี เมื่อทราบถึงกำหนดการจัดพิธี ย่อมจะมาร่วมช่วยเหลือทั้งพลังกาย และพลังใจ ในบริบทของสังคมไทย มักจะมีความเป็นอยู่โดยเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันและกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว ดังนั้น สังคมไทยจึงได้รับการกล่าวขานว่า เป็นสยามเมืองยิ้ม การช่วยเหลือกันเช่นนี้ ภาษีไทยกล่าวว่า พริกบ้านเหนือ กลือบ้านใต้ หยิบยื่นให้กันและกันนั่นเอง การปฏิบัติเช่นนี้ในบริบทสังคม เรียกชื่อว่า สร้างสามัคคีในสังคม เหมือนครั้งที่เคยเกิดขึ้นในตำนานรัตนปริตรแล้ว การประกอบพิธีสวดพระปริตรทำให้เกิดความสามัคคีต่อส่วนต่างๆ ดังนี้

(๑) เกิดความสามัคคีในครอบครัว ในสังคมปัจจุบันสภาพสังคมเศรษฐกิจบีบรัดทำให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาให้กันน้อย แต่หากมีการจัดพิธีกรรมนี้จะเป็นวันที่มีการรวมตัวของญาติพี่น้องต่างจากวันอื่นเพราะปกติต่างคนต่างมีงานที่จะต้องทำ จะหาเวลาพูดคุยกันมักเป็นเรื่องที่ยากทำให้ครอบครัวเกิดความสามัคคีกันได้

(๒) ได้แสดงความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ในการพิธีสวดพระปริตร จะมีขั้นตอนหนึ่งซึ่งเป็นขั้นตอนในการให้ความเคารพในผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ หรือผู้ใหญ่ในพิธีจะมีบทบาท ในฐานะ

เป็นเหมือนปูชนียบุคคล ทุกคนในพิธีจะต้องให้ความเคารพผู้สูงอายุทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่า “ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญที่สุด” แม้การปฏิบัติเช่นนี้ จะไม่ใช่สิ่งที่พึงปฏิบัติในพิธีก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้อเท็จจริงที่สังคมไทยได้ทราบเป็นอย่างดีว่า “พิธีสวดพระปริตร เป็นพิธีสอนให้รู้จักกตัญญู” ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีก็อยู่ที่การได้ทำให้พ่อแม่รู้สึกสบายใจ ไม่ต้องเป็นห่วงกังวลในเรื่องของเราการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุย่อมก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในครอบครัวได้

(๓) ทำให้ลดความขัดแย้งภายในครอบครัว การจัดพิธีกรรมสวดพระปริตรนั้น เป็นพิธีกรรมที่ละเอียด ดังนั้น เมื่อผู้ประกอบพิธีประสงค์จะทำ คนในบ้านทั้งหมดจะต้องมีความเห็นตรงกัน คือ สัมมาทิฐิ ร่วมกัน แล้วหยิบนความช่วยเหลือให้แกกันและกัน ทั้งจัดเตรียมและลงมือทำ คนละไม้คนละมือ การปฏิบัติเช่นนี้ ย่อมลดความขัดแย้งในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

(๔) การทำกิจกรรมร่วมกันภายในครอบครัว เนื่องจากการสวดพระปริตรเป็นพิธีที่ต้องเตรียมการหลาย ๆ อย่าง ตั้งแต่เริ่ม การบอกกล่าวญาติผู้ใหญ่ จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี จัดเตรียมสถานที่เตรียมอาหารรวมถึงการเก็บกวาดบริเวณสถานที่ ล้วนแต่คนในครอบครัวจะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพราะการมีกิจกรรมร่วมกัน สร้างสายสัมพันธ์สร้างประโยชน์แก่ครอบครัวได้เป็นอย่างดี เช่น ปู่ย่า พ่อแม่ ได้ใกล้ชิดกับลูกหลาน ผู้ใหญ่ได้บอกวิธีเตรียมเครื่องประกอบพิธีกับลูกหลาน ถือว่าเป็นการได้สืบประเพณีเชื้อสายไว้ ประกอบพิธีเสร็จมีการบอกกล่าวถึงดวงวิญญาณผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้ได้มาอนุโมทนาด้วย ดังนั้น การจัดพิธีสวดพระปริตรในแต่ละครั้ง จึงทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

สรุปความว่า รตนปริตรที่สวดในพิธีสวดพระปริตร เป็นบ่อเกิดของความสามัคคีของคนในครอบครัว ดังปรากฏชัดแล้วในสังคมไทย ที่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะความสามัคคีเป็นเหตุ นำมาซึ่งความสุข อีกทั้งยังความเจริญให้เกิดยิ่งๆ ขึ้นไปด้วยเช่นกัน โดยจะเกิดขึ้นทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี และฝ่ายเจ้าภาพและผู้ร่วมพิธี ดังนั้น จึงสามารถเป็นเครื่องชี้วัดในพิธีกรรมนี้ว่า เกิดความสามัคคีและความสุขได้อย่างชัดเจน

๔.๓.๔ ด้านการบำบัดโรค

คำว่า บำบัด หมายถึง ทำให้ทุเลา ในการสวดมนต์ทุกประเภทล้วนแต่เป็นการพรรณาเรื่องที่ดี และมีประโยชน์ต่อผู้สวดเอง รตนปริตรนี้ หากกล่าวถึงอานุภาพตามคัมภีร์อรรถกถาแล้ว มีหลักฐานปรากฏชัดว่า บำบัดโรคได้ ดังนี้

๑. พระองค์ทรงทราบด้วยพระญาณล่วงหน้า ดังหลักฐานว่า สดถา เตสั วจนั สุตวา อวชชนโต "เวสาลีย รตนสูตรเต วุตเต, สารกขา จกกวาฟานั โกฏิสทสทสสั ผริสสติ, สุตตปรีโยसानะ จตุราสีติยา ปาณสทสสานั ธมมาภิสมโย ภวิสสติ, ตานิ ภยานิ วูปสมิสสนตติ ญตวา เตสั วจนั

สมปฏิจฉ^{๘๗} แปลความว่า พระบรมศาสดา ทรงสดับคำนิมนต์ของเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นแล้ว ทรงทราบว่า เมื่อพระองค์ตรัสรัตนสูตรในเมืองเวสาลี อาชญาพร้อมทั้งการรักษา จักแผ่ไปแสนโกฏิจักรวาล พอบจบ พระสูตร สัตว์แปดหมื่นสี่พันจักบรรลุธรรม ภัยทั้ง ๓ ประการเหล่านั้น จักระงับไป จึงรับคำนิมนต์ของ เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น จากข้อความนี้ ทำให้ทราบได้ว่า รัตนสูตร หรือ รัตนปริตรนั้น มีอานุภาพด้านการ ป้องกันภัยได้ถึง ๓ ด้าน อีกประการหนึ่ง นอกจากพระอาณนที่ผู้สวดแล้ว แม้พระองค์ก็ทรงสวดด้วย เช่นกัน

๒. ภัยทั้ง ๓ ประการได้ส่งบลลง ดังปรากฏพระบาลีว่า เอว "ปุณทิวเสปิ ปุณทิวเสปีติ สด ตาหิ ตเทว รตนสูตรํ เทเสตวา สพพญานํ วูปสนตภาวํ ญตวา"^{๘๘} แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรง แสดงแล้วซึ่งรัตนสูตรนั้นนั่นเอง ตลอด ๑ สัปดาห์ อย่างนี้แล้ว ทรงทราบว่า ภัยทั้งหมด (๓ ประการ) ระงับแล้ว...จะเห็นได้ว่า ในตำนานรัตนปริตรที่ปรากฏในอรรถกถา ท่านกล่าวเน้นเรื่องพระพุทธรูป ก่อให้เกิดโรค เช่นในตอนที่เราพระอาณนที่ประพรมน้ำพระพุทธรูป เหล่ามนุษย์ก็พากันหลบหนีไป จากนั้น พวกมนุษย์ที่เป็นโรค ก็พลันหายโรค กลับเป็นปกติได้ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ และ อานุภาพของรัตนปริตร

จากประเด็นทั้ง ๒ ที่กล่าวมานี้ แม้จะปรากฏในอรรถกถาก็ตาม แต่เชื่อว่า อานุภาพของ พระปริตรที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ยังคงมีอานุภาพให้ผลเหมือนที่ได้ปรากฏในคัมภีร์อยู่ ส่วนพระสูตร มีปรากฏว่า พุทธรูปสามารถบำบัดโรคได้ เช่น ปฐมคิลานสูตร^{๘๙} พระพุทธรูปทรงเสด็จมาเยี่ยม พระพุทธรูปทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ประการ พอทรงแสดงจบลง ท่านพระมหากัสสปะก็หายจาก อาพาธนั้น ทุตติยคิลานสูตร^{๙๐} พระพุทธรูปทรงเสด็จมาเยี่ยม ทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ประการพอทรง แสดงจบลง ท่านพระโมคคัลลานะก็หายจากอาพาธ ตุตติยคิลานสูตร^{๙๑} พระพุทธรูปทรงอาพาธ ทรง โปรดให้พระพระมหาจุณทะแสดงโพชฌงค์ ๗ ประการถวาย เมื่อแสดงจบ ทรงสรรเสริญโพชฌงค์ ๗ ทรงหายจากอาการประชวร และยังมีอีกหลายเรื่องที่สามารถบำบัดโรคได้

ปัจจุบัน วัฒนธรรมการเจริญมากขึ้น บรรดาโรคทั้งหลายยิ่งรุนแรงเช่นกัน ตลอดถึงสังคมมี ความวุ่นวายหลายด้าน ดังนั้น โรคบางอาศัยเพียงยากแผนปัจจุบันอย่างเดียวไม่หาย จึงได้มีกลุ่ม งานวิจัยที่สันนิษฐานว่า การสวดมนต์น่าจะเป็นเครื่องมือช่วยให้โรคบางชนิดได้บรรเทาได้ จากนั้น จึงลงมือทำการวิจัย ภายหลังพบว่า การสวดมนต์มีผลออกมาเชิงบวก ดังงานวิจัยต่อไปนี้

^{๘๗} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธรรมปฎกฐกา สดตโม ภาโค, หน้า ๘๙.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒.

^{๘๙} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๗๔/๖๖.

^{๙๐} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๗๕/๖๘.

^{๙๑} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๙๗/๑๓๐.

Collipp และคณะ ในปี ๑๙๖๙ ได้ศึกษาในผู้ป่วยเด็ก ที่เป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาว (Leukemia) ๑๘ ราย โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ๑๐ คนให้สวดมนต์ทุกวัน อีกกลุ่มหนึ่ง ๘ คนไม่ให้สวดมนต์ การรักษาทางการแพทย์เหมือนกัน ติดตามไป ๑๕ เดือน พบว่ากลุ่มที่สวดมนต์ ๗ คนใน ๑๐ คนยังมีชีวิตอยู่ ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้สวดมนต์ ๒ คนใน ๘ คนมีชีวิตอยู่ ผลงานวิจัยพบว่าการสวดมนต์ให้ผลดี แต่มีผู้วิจารณ์ว่าจำนวนตัวอย่างน้อยเกินไปและ ยังไม่ได้แยกความรุนแรงของโรคออกอย่างชัดเจน^{๙๒}

Randolph Byrd อายุรแพทย์ทางหัวใจ แห่งโรงเรียนแพทย์มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซานฟรานซิสโก ได้ทำการศึกษาผู้ป่วยหนัก ๓๙๓ รายในห้องบำบัดฉุกเฉินทางหัวใจ (Coronary Car Unit) ของโรงพยาบาลซานฟรานซิสโก (San Francisco General Hospital) เป็นเวลา ๑๐ เดือน ในปี ๑๙๘๒-๑๙๘๓ เขาแบ่งคนไข้ออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ๒๐๑ ราย ให้การรักษาทางการแพทย์ตามปกติ อีกกลุ่มหนึ่ง ๑๙๒ ราย ให้การรักษาเหมือนกลุ่มแรก แต่เขาจะจัดให้มีการสวดมนต์โดยกลุ่มนักบวชคริสต์ที่โบสถ์ที่สวดเป็นประจำอยู่แล้ว กลุ่มละ ๓-๗ คน เขาจะแจ้งชื่อคนไข้ โรคที่เป็น อาการหนักหนาขึ้นไหน เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้สวดมนต์ให้หายจากอาการเจ็บป่วยโดยเร็ว ไม่ให้มีอาการแทรกซ้อน ไม่ให้เสียชีวิต โดยที่ตัวผู้ป่วยเอง แพทย์ พยาบาลที่รักษาจะไม่มีใครรู้เลย และกลุ่มผู้สวดมนต์จะสวดอยู่ที่โบสถ์ หรือที่ห่างไกลจากโรงพยาบาล ผลปรากฏว่า กลุ่มคนไข้ที่มีผู้สวดมนต์ให้ มีอาการหัวใจวายน้อยกว่าอีกกลุ่ม (๘ ต่อ ๒๐) , ไข้ยาปฏิชีวนะน้อยกว่า ๕ เท่า (๓ ต่อ ๑๖) , ใส่ท่อ ช่วยหายใจน้อยกว่า (๐ ต่อ ๑๒) , ติดเชื้อปอดบวมน้อยกว่า (๓ ต่อ ๑๓) , มีการปั๊มช่วยชีวิตเนื่องจากหัวใจหยุดเต้นน้อยกว่า (๓ ต่อ ๑๔) , ในกลุ่มที่มีการสวดมนต์ไม่มีเสียชีวิตเลยตลอดเวลาที่ทดลอง ในขณะที่อีกกลุ่มเสียชีวิต ๓ ราย^{๙๓}

จากงานวิจัยที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พลังของการสวดมนต์นั้น ไม่ว่าจะสวดด้วยวิธีใด ภาษาใดก็ตาม ล้วนแต่มีผลเชิงบวกทั้งสิ้น ฉะนั้น เมื่อกล่าวเทียบกับบทสวดในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ย่อมจะมีความแตกต่างกันไม่มาก รตนปริตรมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องป้องกันมากที่สุด รวมถึงการบำบัดโรคด้วย อันเป็นคุณค่าโดดเด่น ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่เริ่มแรกแล้ว และความเชื่อด้านคุณค่าการบำบัดโรคนี้ สังคมไทย เชื่อว่า น้ำมนต์หรือน้ำพระปริตร สามารถช่วยป้องกันภัยต่างๆ ได้อย่างแน่นอน จัดเป็นคุณค่าของน้ำมนต์ที่เกี่ยวกับรตนปริตร เช่น การถูกพรมน้ำพระพุทธ

^{๙๒} สายทิพย์, การสวดมนต์บำบัด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://download.drtanasit.com> [๑๖ มีนาคม ๒๕๕๖].

^{๙๓} สายทิพย์, การสวดมนต์บำบัด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://download.drtanasit.com> [๑๖ มีนาคม ๒๕๕๖].

มนต์แล้วรู้สึกเกิดความสบายใจบ้าง การนำไปอาบบ้าง น้ำไปดื่มบ้าง นำไปประพรมบ้านพักอาศัยบ้าง ที่ทำงานบ้าง นับว่าเป็นคตินิยมความเชื่อที่ทรงคุณค่าของพิธีกรรมอีกหลายด้าน

๔.๔ วิเคราะห์คุณค่าด้านบุญกิริยาวัตถุ

คำว่า บุญ แปลว่า ชำระ คือ ชำระจิตใจให้สะอาด ดุจน้ำชำระสิ่งสกปรกได้ฉนั้น ดังนั้น บุญ จึงมีความหมายหลายอย่าง เช่น ความเต็ม ความเจริญรุ่งเรือง ความเบิกบาน และความสงบ เป็นต้น เพราะฉะนั้นคนมีบุญ จึงเป็นคนมีความสุข ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลย คำว่า บุญ นี้ เป็นชื่อของความสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ เรารู้ชัดผลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจของบุญที่เราทำไว้ตลอดกาลนาน”^{๙๔} นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ตรัสถึงวัตถุประสงค์แห่งบุญเป็นสิ่งที่ต้องทำไว้ว่า หากบุคคลทำบุญ ก็ควรทำบุญนั้น บ่อยๆ ควรทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้^{๙๕}

จากความหมายที่ได้ยกมากล่าวนี้ ทำให้ทราบได้ว่า บุญคือสะพานที่จะเดินก้าวต่อไปยัง เป้าหมายความสุข ดังนั้น นับตั้งแต่มีการบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกว่า นำมาซึ่งความสุข จึงเป็นหลักคำสอนที่ชาวพุทธนิยมทำบุญกัน ในสังคมไทยที่ได้เข้าร่วมพิธีสวดพระปริตร ก็สร้างคุณค่าต่อบทสวด เป็นความนิยมที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างแพร่หลาย ในที่นี้ รตนปริตรได้ก่อให้เกิดการบุญได้ ๑๐ ประการ ดังจะแสดงต่อไป

- ๔.๔.๑ ทานมัย
- ๔.๔.๒ สีลมัย
- ๔.๔.๓ ภาวนามัย
- ๔.๔.๔ อปจายนมัย
- ๔.๔.๕ เวยยาวัจจมัย
- ๔.๔.๖ ปัตติทานมัย
- ๔.๔.๗ ปัตตานุโมทนามัย
- ๔.๔.๘ ธัมมัสสวนมัย
- ๔.๔.๙ ธัมมเทศนามัย
- ๔.๔.๑๐ ทิฏฐชุกกรรม

^{๙๔} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖๖.

^{๙๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

๔.๔.๑ ทานมัย

ทานมัย หมายถึง ทำบุญด้วยการให้^{๙๖} การให้ทาน คือ การให้เป็นวัตถุสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น เป็นบุญชนิดหนึ่ง เรียกว่า บุญ เกิดจากการให้จุดมุ่งหมายของการให้ทานของคน จำแนกออกเป็น ๕ ประการ คือ

๑) ให้เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พระสงฆ์ พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ผู้มีคุณแก่คนและสังคมโดยรวม

๒) ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น มอบเงินทองหรือสิ่งของให้แก่พระศาสนา หรือเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติ

๓) ให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้ญาติพี่น้อง ลูกหลาน ผู้น้อย เพื่อช่วยเหลือ หรือให้ด้วยความรักความเอ็นดู

๔) ให้เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก คนประสบภัยพิบัติ หรือแก่ สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น

๕) ให้เพื่อชำระกิเลส เพื่อสร้างชาติ เช่น ให้ทานเพื่อสำเร็จมรรคผล หรือ การบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าเพื่อสำเร็จพระโพธิญาณ

จะเห็นได้ว่า ความนิยมเรื่องการให้ของสังคมไทยนั้น เป็นการให้ด้วยความอ่อนน้อม ให้ความสำคัญ เพราะเป้าหมายของการให้คือ ได้บุญ พระพุทธองค์ตรัสไว้เจติโรกฐตสูตรว่า บุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งโลกนี้ และโลกหน้า^{๙๗} อย่างไรก็ตาม สังคมไทยก็ยังยึดหลักของการให้ทาน โดยเน้นที่จะได้ผลมาก ตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทานสูตรว่า ทานที่จะให้ผลมากได้นั้น ก็ต้องเป็นทานที่มีลักษณะ ๒ ฝ่าย คือ ผู้ให้ และผู้รับ ดังนี้

ก. ผู้ให้ จะต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ๑) ก่อนแต่ให้ ย่อมมีใจดี ๒) กำลังให้ ย่อมทำจิตใจผ่องใส ๓) ครั้นให้แล้ว ย่อมมีใจชื่นบาน

ข. ผู้รับ จะต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ๑) ย่อมเป็นผู้ปราศราคะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ ๒) ย่อมเป็นผู้ปราศโทสะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ ๓) ย่อมเป็นผู้ปราศโมหะหรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ^{๙๘}

^{๙๖} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๙๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๒/๓๘.

^{๙๘} อจ. ฅก. ๒๒/๓๗/๔๘๖.

สังคมไทย ส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา จึงยอมรับนับถือพระสงฆ์ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติชอบ และเป็นผู้มีศีลโดยไม่มีข้อสงสัย ดังนั้น เมื่อเลือกที่จะให้ทาน ทำบุญ เพื่อให้ได้กุศล ยิ่งๆ ขึ้นไป จึงนำไทยธรรมบ้าง สิ่งของต่างๆ บ้างมาถวายพระสงฆ์ ส่วนคุณค่าที่มีต่อรัตนปริตรนั้น เนื่องจากเป็นพิธีที่ประกอบเป็นทางการ จัดตกแต่งสถานที่เป็นทางการ ทานที่ถวายในพิธีจึงได้มีการจัดเตรียมเป็นอย่างดีด้วยความตั้งใจ นับว่า เป็นคุณค่าแห่งความบริสุทธิ์ของการให้ทาน

๔.๔.๒ สิลัมัย

สิลัมัย หมายถึง บุญเกิดจากการรักษาศีล^{๙๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวความหมายของศีลว่า “ความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษากายตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ”^{๑๐๐} จากความหมายที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่า ศีลเป็นเครื่องรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ศีลแม้จะมีหลายประเภทก็ตาม ถึงอย่างนั้น ก็สามารถประมวลเป็นหมวดได้ตามลักษณะของผู้รักษา ดังนี้

๑. ศีล สำหรับคนทั่วไป เรียกว่า ศีล ๕
๒. ศีล สำหรับอุบาสกอุบาสิกา เรียกว่า ศีล ๘ หรือ อุโบสถศีล
๓. ศีล สำหรับสามเณร เรียกว่า ศีล ๑๐
๔. ศีล สำหรับพระภิกษุ เรียกว่า ศีล ๒๒๗^{๑๐๑}

การรักษาศีลต้องมีเจตนาจึงจะเป็นศีลได้ ถ้าไม่มีเจตนาจะงดเว้นหรือจะรักษาศีลแล้ว แม้ผู้นั้นไม่ทำความชั่ว เช่น ไม่ฆ่าสัตว์หรือไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น ก็ไม่มีศีล เหมือนเด็กที่นอนแบบเบาะ แม้ไม่ทำชั่วมาก็ไม่มีศีล เพราะไม่มีเจตนาจะงดเว้น หรือเหมือนอย่างวัวควาย แม่มันไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ก็ไม่มีศีล เพราะไม่มีเจตนาจะงดเว้น ฉะนั้น เจตนาจึงสิ่งสำคัญในการสมาทานศีล ดังคำสมาทานตอนท้ายของศีลว่า “...เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ”^{๑๐๒}

^{๙๙} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๑.

^{๑๐๑} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๑-๓๙๒.

^{๑๐๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

คุณค่าของศีลที่รักษาดีแล้ว แม้จะมีมากก็ตาม แต่เมื่อกล่าวตามบริบทในสังคมไทย จะเห็นว่า ทุกภาคส่วนเน้นให้มีศีล ๕ เพราะศีล ๕ เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ดังที่ทราบคุณค่าของศีลจากบทสรุปศีล ในตอนท้าย ว่า

๑. สีเลน สุคติ ยนติ แปลว่า บุคคลจะไปสู่สุคติได้ก็เพราะศีล
๒. สีเลน โภคสมปทา แปลว่า บุคคลจะได้โภคทรัพย์สมบัติได้ก็เพราะศีล
๓. สีเลน นิพพุติ ยนติ แปลว่า บุคคลจะดับทุกข์ความเดือดร้อนจนเข้าถึงพระนิพพานได้ก็เพราะศีล^{๑๐๓}

ในพิธีสวดพระปริตร และพิธีกรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนา ก่อนจะเริ่มพิธีต้องไหว้พระรับศีลก่อน เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมเพื่อนำสิ่งที่ดีเข้าใจจิตใจ เพราะอำนาจของศีลเป็นเครื่องชำระสิ่งเศร้าหมองดังกล่าวแล้ว ดังนั้นจึงทำให้เห็นว่า สังคมไทยนิยมรับศีลก่อนเริ่มประกอบพิธีกรรมทุกอย่าง ปัจจุบัน คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ร่วมดำเนินการโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านศีล ๕” จนได้รับความสนับสนุนจากศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (คปป.) และหน่วยงานราชการอื่นๆ ลงพื้นที่เพื่อตรวจเยี่ยมโครงการหมู่บ้านศีล ๕^{๑๐๔}

ดังนั้น จึงเห็นความสำคัญของศีลว่า ในทุกพิธีกรรม ต้องมีการสมาทานศีล และในครบรอบปีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันวิสาขบูชา จะมีพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นการปรับพื้นฐานของความสำเร็จของการดำเนินชีวิต ให้เป็นชีวิตที่มีคุณภาพและมีคุณค่าต่อสังคม จึงนับว่าเป็นคุณค่าของศีลที่เกิดกับสังคมไทย และรับปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นที่รักจกกันทั่วในนานาประเทศ

๔.๔.๓ ภาวนามัย

ภาวนามัย คือ บุญเกิดจากการเจริญภาวนา^{๑๐๕} การภาวนา เป็นหลักธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา หมายถึง การอบรมจิต หรือ การพัฒนาจิต คือ ทำจิตให้มีค่าสูง ได้แก่ ทำจิตให้สะอาด สงบ สว่าง ในพิธีสวดพระปริตร พบว่า ผู้ประกอบพิธี คือ พระสงฆ์ และผู้ร่วมพิธี คือเจ้าภาพ ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ แม้จะอยู่ในหน้าที่ต่างกัน แต่สิ่งที่มีคุณค่าต่อพิธีกรรมคือ การภาวนา พระสงฆ์ผู้ประกอบ

^{๑๐๓} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี ฉบับกรมการศาสนา (แก้ไขปรับปรุง) พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๑๖.

^{๑๐๔} อ้างใน บันทึกข้อความ ส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ พศ.๐๐๒/๐๖๘๓๓ วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การจัดทำแผนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านศีล ๕”.

^{๑๐๕} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

พิธีสวดพระปริตร ก็สำรวมจิตส่ายามนตร์ไปเรื่อยๆ ส่วนผู้ร่วมพิธี ก็เช่นกัน สำรวมจิตภาวนา รับกระแสแห่งเสียงสวดพระปริตรนั้น จนจิตนิ่งและได้รับอานิสงส์จากการเข้าร่วมพิธี คือ เป็นภาวนามัย

ความเชื่อต่อการภาวนาที่มีอยู่ในสังคม และเป็นการปฏิบัติหลักของชาวพุทธ ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง คือ

๑. สมถภาวนา การทำให้สงบ เป็นหลักธรรมขั้นสมาธิ
๒. วิปัสสนาภาวนา การทำให้รู้แจ้งเห็นจริงจนตัดกิเลสได้หมด เป็นหลักธรรมขั้นปัญญา^{๑๐๖}

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการระบุชัดเจนเช่นนี้ แต่กระบวนการภาวนาในสังคมนั้น ยังคงแตกต่างกันไปตามความเชื่อถือของครูบาอาจารย์ผู้สอนแบบภาวนาต่างๆ เช่น พุทธโธบ้าง สัมมาอรหังบ้าง ยุบหนอ-พองหนอบ้าง เคลื่อนไหวบ้าง ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย การภาวนาดังกล่าวก่อให้เกิดอานิสงส์คือความสงบ อันเป็นจุดหมายเดียวกัน เพราะจิตที่สงบแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้^{๑๐๗} อันเป็นวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม ดังนั้น ในขณะที่ประกอบพิธีสวดพระปริตรนั้น กระแสธรรม เสียงธรรม และพลังจิตของพระสงฆ์ กับความศรัทธาของผู้ร่วมพิธี ก็ย่อมส่งผลให้เป็นเอกัคคตาสุข อันเป็นคุณสมบัติของพิธีกรรมอย่างแท้จริง เพราะการเจริญภาวนานี้ได้บุญกุศลมากกว่าการให้ทาน และการรักษาศีล คือ ทาน มีผลน้อยกว่าศีล ศีลมีผลน้อยกว่าสมาธิ สมาธิมีผลน้อยกว่าปัญญา ปัญญามีผลมากที่สุด เพราะสามารถนำไปสู่การตัดกิเลสได้ เข้าสู่พระนิพพาน เข้าถึงความสิ้นทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

๔.๔.๔ อปายนมาย

อปายนมาย หมายถึง บุญเกิดจากการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่^{๑๐๘} การอ่อนน้อมถ่อมตนจัดเป็นบุญประการหนึ่ง เพราะจิตไม่แข็งกระด้าง พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นมงคลสูงสุด^{๑๐๙} ประการหนึ่งด้วย การอ่อนน้อมนั้นต้องอ่อนน้อมต่อบุคคลที่ควรอ่อนน้อม เช่น พ่อแม่ พระสงฆ์ เป็นต้น ถ้าไปอ่อนน้อมหรือบูชาคนที่ไม่ควรบูชา เช่น พรหมณ์บูชาแพะ^{๑๑๐} เป็นต้น ย่อมจะเกิดโทษแทนที่จะเกิดคุณจากการบูชา นั้น บุคคลผู้ควรอ่อนน้อม ท่านเรียกว่า วุฑฒบุคคล^{๑๑๑} มี ๓ ประเภท คือ

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๐๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

^{๑๐๘} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๐๙} การโว จ นิวาโต จ..... เอตมมมงคลมุตตม. พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๘/๙.

^{๑๑๐} มงคล. ๑/๗๗/๘๓.

^{๑๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๔.

๑. วัยวุฒิคือ คนที่แก่กว่าเรา อายุมากกว่าเรา เช่น พี่ ป้า น้า อา ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า

๒. ชาติวุฒิ คือ คนที่มีชาติกำเนิดสูงกว่าเรา คือ พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส พระราชธิดา แม้จะมีอายุน้อยกว่าเรา แต่ชาติตระกูลสูงก็ควรแสดงความเคารพ เพราะเป็นไปเพื่อความเจริญ

๓. คุณวุฒิ คือ คนที่มีคุณธรรมสูงกว่า เช่น พระภิกษุสามเณร แม้จะมีอายุน้อยกว่า เรา ก็ควรนอบน้อมถ่อมตนต่อท่าน เพราะท่านมีคุณธรรม คือ ศีลสูงกว่าเรา หรือคนที่มีบุญคุณต่อเรา เช่น พ่อ แม่ หรือ ครูอาจารย์ เพราะท่านมีคุณต่อเรา หรือต่อสังคม

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่เห็นคือ การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่ออุทมบุคคล ๓ ประเภทดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนจากการเรียงลำดับความสำคัญ การได้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำจนกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไปแล้ว เช่นสำนวนไทยว่า “ไปลามาไหว้” ส่วนวิธีการแสดงความอ่อนน้อมนั้น เช่น ด้วยการกราบไหว้ ถูกราบ หรือพูดจาแสดงสัมมาคารวะ หรือให้เกียรติต่อท่านเป็นต้น ก็ล้วนแต่เชื่อว่า เรื่องเหล่านี้เป็นบุญเป็นมงคลแต่ผู้ทำได้

อย่างไรก็ตาม รตนปริตร ได้แสดงถึงความอ่อนน้อมไว้อย่างชัดเจน เช่น เหล่ามนุษย์พากันทำพิธีกรรมต่อเทวดา เรื่องแสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือต่อเทวดา เพราะเทวดาเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ หม่อมมนุษย์ก็ทำพิธีกรรมให้ พระพุทธองค์ตรัสโดยรวมว่า พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสงฆรัตนะ เป็นรัตนอันประณีต ไม่มีรัตนอันยิ่งกว่า ประเด็นนี้แสดงให้เห็นถึง การนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด และ ๓ พระคาถาสุดท้าย ท้าวสักกเทวราช ได้นอบน้อมพระรัตนตรัยอีก เป็นการยืนยันว่า แม้เทวดา จะมีศักดิ์ใหญ่ก็ตาม แต่ก็ต้องเคารพต่อพระรัตนตรัยด้วย หลักฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ได้มีบทบาทต่อผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมาก จนเป็นที่ยอมรับของชาวไทย และชาวไทยก็ได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “สยามเมืองยิ้ม” เพราะความอ่อนน้อมถ่อมตน นอกจากนั้น ในพิธีกรรมต่างๆ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว พระสงฆ์ได้กระทำอนุโมทนาวิธี และในบทนี้ก็ได้แสดงถึงความอ่อนน้อมไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

อภิวาทนสลิสส

นิจํ วุฑฒาปจายโน

จตตารโธ ฆมมา วุฑฒนติ

อายุ วณฺโณ สุขํ พลี^{๑๑๒}

แปลความว่า พร ๔ ประการ คือ อายุยืน ๑ ผิวพรรณผ่องใส ๑ การมีความสุขกายสุขใจ ๑ การมีกำลังกายกำลังใจ ๑ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการกราบไหว้เป็นปกติ ประพฤติตนนอบน้อมต่ออุทมบุคคล (ผู้ใหญ่) อยู่เป็นนิตย์

^{๑๑๒} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๐๙/๖๔.

สรุปความว่า คุณค่าของพระปริตรที่ทำให้เกิดความอ่อนโยนนั้น เป็นสิ่งที่พบได้ในทุกภาคของสังคมไทย เพราะทุกคนล้วนเชื่อว่า เป็นบุญ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างมาก

๔.๔.๕ เวยยาวัจจัมย

เวยยาวัจจัมย หมายถึง บุญเกิดจากการชวนชวายเป็นกิจที่ชอบ^{๑๑๓} การช่วยชวนชวายเป็นกิจที่ชอบ คือ การช่วยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อส่วนรวมจัดเป็นบุญประการหนึ่ง เช่น ช่วยเขาสร้างสะพาน สร้างถนน ขุดคลอง ขุดสระ ขุดบ่อน้ำ สร้างศาลา สร้างวัด สร้างโรงพยาบาลปลูกต้นไม้ ทำถนนหนทางให้สะอาด ช่วยกวาดวัด ด้วยกำลัง กาย หรือช่วยงานบวชนาค งานกฐิน หรือช่วยงานทำบุญเลี้ยงพระ ช่วยนิมนต์พระ หรือช่วยขับรถรับส่งพระ หรือคนที่มาช่วยในงานเป็นต้น ทั้งหมดนี้จัดเป็นบุญทั้งสิ้น แม้การช่วยเหลือคนเจ็บป่วย คนตกน้ำ คนถูกรถชน หรือคนประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ ก็เป็นบุญ แม้แต่ช่วยนำคนแก่ข้ามถนนให้ปลอดภัย และชี้ทางให้แก่คนหลงทางก็จัดเป็นเวยยาวัจจัมย อันจัดเป็นบุญทั้งสิ้น ดังตัวอย่าง มฆมานพพร้อมด้วยเพื่อน ๓๓ คน ที่สร้างถนน และสร้างศาลา เพื่อสาธารณประโยชน์แก่คนทั้งหลายแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๑๔}

การสนับสนุนช่วยเหลือในกิจการของสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีความสะดวกต่อการปฏิบัติธรรม ศึกษาธรรมวินัย และเผยแผ่พระธรรมคำสอน พุทธศาสนิกที่สนับสนุนด้านปัจจัย ๔ คือ อาหาร บิณฑบาต เสนาสนะ และเครื่องนุ่งห่ม อันเป็นเครื่องอาศัยหลักของสมณะ และยังมีสิ่งเล็กน้อยที่เกื้อกูลแก่สมณะอีก ชื่อว่า เป็นผู้ชวนชวายเป็นบุญกุศล ดังปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า

“พราหมณ์ผู้หนึ่ง ยินดูภิกษุผู้ห่มจีวร ณ สถานที่อันเป็น ที่ห่มจีวร ของพระภิกษุ ก่อนที่จะไปบิณฑบาต พราหมณ์ ได้เห็นชายจีวรของภิกษุเหล่านั้น เกลือกกลัว หย้าที่เปียกน้ำค้าง เขาได้ไปถางหญ้าให้พื้นเรียบ วันรุ่งขึ้น เขาเห็นชายจีวรของพวกภิกษุ ตกกลงบนพื้นดินเกลือกกลัวฝุ่น เขาก็ไปขนทรายมาเกลี่ยลงในที่เป็นฝุ่นนั้น ในเวลาที่พวกภิกษุกลับจากบิณฑบาต ก่อนจะฉันภัตตาหาร ณ ที่นั้นมีแสงแดดกล้า พราหมณ์ เห็นเหงื่อของภิกษุผู้ห่มจีวร เขาจึงสร้างมณฑป คือเรือนยอดที่เป็นรูปสี่เหลี่ยม เพื่อให้ร่มเงาแก่ภิกษุเหล่านั้น รุ่งขึ้นอีก มีฝนตกพริ้ว พราหมณ์นั้นได้สร้างศาลาให้ท่านหลบฝน เขาเป็นผู้ฉลาดชวนชวैयाกุศล”^{๑๑๕} นี่ชื่อว่าเป็นบุญในข้อ เวยยาวัจจัมย

คุณค่าของพิธีกรรมในรัตนปริตรนี้ จัดเป็นเวยยาวัจจัมยโดยแท้ จะเห็นได้จากในสังคมไทย เมื่อประกอบพิธีกรรมต้องมีการเตรียม บางรายเตรียมเป็นเดือนก็มี นับแต่ การวางแผนพูดคุยว่าจะมี

^{๑๑๓} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๑๔} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมมปทฎฐกถา ทูติโย ภาค, หน้า ๑๐๐-๑๐๓.

^{๑๑๕} วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมมปทฎฐกถา สดตโม ภาค, หน้า ๖-๘.

พิธีสวดพระปริตร กำหนดวัน แบ่งภาระงานช่วยกันทำ หลังจากนั้น พอถึงวันประกอบพิธีแล้ว ผู้เป็นเจ้าภาพก็คนละไม้คนละมือ จัดเตรียมกันอย่างเต็มที่เพื่อไม่ได้ขาดตกบกพร่อง และสังคมไทย ได้ปฏิบัติเช่นนี้ โดยอาจจะคิดว่าเป็นหน้าที่ แต่ที่แท้แล้ว คือ เวรยวัจจมัย คือบุญที่เกิดจากการชวนชวาย

๔.๔.๖ ปัตติทานมัย

ปัตติทานมัย หมายถึง บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ^{๑๑๖} ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หลังจากเสร็จพิธีทำหมดแล้ว ผู้ร่วมพิธีจะแผ่ส่วนบุญ หรือ ให้ส่วนบุญที่เกิดจากการได้ทำบุญมาในวันนั้น เช่น เมื่อทำบุญอันใดแล้วก็มีจะอุทิศส่วนบุญนั้นแก่ท่านผู้มีพระคุณ หรือแก่คนอื่น สัตว์อื่นเป็นอันมาก เพราะทำให้ได้รับผลบุญเพิ่มขึ้น เป็นการแสดงออกถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ขี้เหนียว มีใจกว้างหวังประโยชน์สุขต่อคนอื่นสัตว์อื่น เมื่อตนได้รับบุญแล้วก็หวังจะให้คนอื่นสัตว์อื่นได้รับบุญนั้นด้วย เหมือนคนมีความรู้แล้วก็ถ่ายทอดให้แก่คนอื่น ด้วยหวังให้เขาได้มีความรู้ความสามารถด้วย

ปัตติทานมัยนี้ สามารถให้ได้ทั้งแก่คนเป็นและคนที่ตายไปแล้ว การแบ่งส่วนบุญนั้น เป็นกิจที่สามารถทำได้ทุกพิธีกรรม ในทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งประเภทของปัตติทานมัยนี้เป็น ๓ ดังนี้

๑) ให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ การแบ่งส่วนบุญประเภทนี้ โดยจะเข้าใจว่า ต้องแบ่งให้กับคนที่ตายแล้วเท่านั้น แต่ในอรรถกถาธรรมบทได้แสดงถึงตัวอย่างบุคคลผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่และแบ่งส่วนบุญให้ก็ได้รับ ดังเรื่องอันนภาระ นายอันนภาระ เป็นคนชนหล้าของสุมนเศรษฐีในกรุงสาวัตถี ได้ถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า พระนามว่า อุปริกฐะ ตั้งความปรารถนาว่า ด้วยอานิสสงส์ของท่านนี้ ขอความเป็นผู้ขัดสนอย่าได้มีแก่เรา คำว่า "ไม่มี" จนเทวดาอนุโมทนาว่า "น่าชื่นใจจริง ทานของท่านอันนภาระ ตั้งไว้ดีแล้วในพระปัจเจกพุทธเจ้า" ได้ให้สาธุการ ๓ ครั้ง สุมนเศรษฐี ได้ยินดังนั้น จึงถามเทวดาว่า "เราถวายทานมาเป็นเวลานานเท่านี้ เหตุไรท่านยังมิเคยให้สาธุการแก่เราเลย" เทวดาตอบว่า "เพราะความเลื่อมใสในบิณฑบาตที่อันนภาระถวายแล้ว" สุมน เศรษฐี เมื่อรู้เหตุนั้น จึงขอซื้อบุญนั้นกับอันนภาระ ด้วยทรัพย์ถึงพันกหาปณะ อันนภาระไม่ยอมขาย แต่ได้แบ่งบุญนั้นให้สุมนเศรษฐี อนุโมทนาด้วยศรัทธา ทำให้บุญของนายอันนภาระนั้นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อีกท่านท่านเศรษฐีก็ได้รับผลบุญนั้นด้วย^{๑๑๗}

๒) ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว พระพุทธองค์ตรัสไว้ในชาณุสโสณสูตรว่า ในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย มีสัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ เทวดา และเปรตทั้งหลาย มีปรตตูปชีวีเปรตจำพวกเดียวที่ได้รับส่วนบุญที่มีผู้อุทิศไปให้ เพราะวิสัยของเปรต ย่อมยัง

^{๑๑๖} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๑๗} วชิรญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา, ธมมปทฎกถา อฏฺฐโม ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๒๖, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๕-๘๗.

ชีพอยู่ด้วยทานที่หมูญาติ หรือหมูมิตรสหายให้ไปจากมนุษย์โลกนี้เท่านั้น ส่วนสัตว์เหล่าอื่นที่ไม่ได้รับ^{๑๑๘} แม้ในกรณีเปรตผู้เป็นพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ก็ทรงจำชื่อพระญาติเหล่านั้นไม่ได้แม้แต่คนเดียว พระองค์อ้างในคำอุทิศว่า เป็นญาติเท่านั้นก็ถึงได้ เพราะเปรตผู้เป็นญาติเหล่านั้นกำลังรอรับส่วนบุญอยู่แล้ว ดังคำบาลีที่พระองค์อุทิศส่วนกุศลแก่พระญาติของพระองค์หลังจากที่พระองค์ทรงบริจาคทานแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขว่า **อิทฺ เม ญาติินฺ โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาติโย** ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า สุขิตา โหนตุ ญาติโย ขอญาติทั้งหลายจงถึงความสุข^{๑๑๙}

แต่การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ไปเกิดเป็นเปรตนั้น บุญนั้นจะต้องเกิดจากทานเท่านั้น และเปรตที่จะได้รับส่วนบุญนี้ก็เฉพาะ พรตตูปชีวิเปรต คือ เปรตที่อาศัยทานที่คนอื่นให้ ดังนั้น การที่พวกเปรตจะได้รับส่วนบุญนั้น ต้องประกอบด้วยปัจจัย ๓ ประการ คือ

๑. การอุทิศของผู้ให้
๒. การอนุโมทนาของเปรต
๓. ปฏิกาค (ผู้รับทาน) เป็นผู้ทรงศีล^{๑๒๐}

ต้องพร้อมทั้ง ๓ ประการนี้ จึงจะสำเร็จผล ถ้าขาดแม้ข้อเดียว เช่น ปฏิกาคไม่มีศีล บุญก็ไม่ถึง อันปฏิกาคผู้รับทานนั้นไม่จำเป็นต้องได้ภิกษุสามเณรผู้ทรงศีลเท่านั้นเสมอไป ในคัมภีร์ท่านกล่าวไว้ว่า แม้อุบาสกผู้ทรงศีลก็สามารถทำให้ทานสำเร็จแก่พวกเปรตได้

เพียงเท่านั้นก็สำเร็จ โดยพระองค์ไม่ได้บ่งชื่อญาติเหล่านั้นเลยแม้แต่พระองค์เดียว และในการกรวดน้ำครั้งนั้นไม่ต้องใช้น้ำเลย

๓) อุทิศส่วนบุญนั้น ให้แก่เทวดา เมื่อถวายปัจจัย ๔ แก่สงฆ์แล้ว พึงอุทิศส่วนบุญนั้นให้แก่เทวดาด้วย เพราะว่าคนที่อุทิศส่วนบุญให้แก่เทวดาแล้ว เทวดาย่อมคุ้มครองรักษาผู้นั้น เพราะเทวดาพากันคิดว่า คนเหล่านี้แม้จะมีได้เป็นญาติกับเราก็ก็นำส่วนบุญแก่เราได้

ประเด็นการแผ่ส่วนบุญนี้ ในสังคมได้ความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมอะไรก็ตาม สุดท้ายก็จะแผ่ส่วนบุญให้มีประเภทต่างๆ ของแต่ละพิธีกรรม ดังนี้

๑) แผ่ส่วนบุญในพิธีทำวัตรเช้า-เย็น ในบททำวัตรเช้านั้น เมื่อพระสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรมได้ทำวัตรเสร็จก็จะอุทิศส่วนกุศล โดยสวดบท ปัตติทานคาถา^{๑๒๑}

^{๑๑๘} อัง.ทสก. (ไทย) ๑๖/๑๗๗/๓๒๖-๓๒๘.

^{๑๑๙} มงฺคล. (บาลี) ๑/๓๓๘/๓๒๐.

^{๑๒๐} มงฺคล. (บาลี) ๑/๓๔๔/๓๒๔.

๒) แผ่ส่วนบุญเมื่อปฏิบัติธรรมเสร็จ ในการปฏิบัติธรรมนั้น บางแห่งจัดให้ปฏิบัติเป็นเวลา สิ่งที่ได้รับสืบทอดต่อจากครูบาอาจารย์นั้นก็คือ การแผ่เมตตา การแผ่เมตตานี้ เรียกว่า ปัตติทานมัย เช่นกัน

๓) แผ่ส่วนบุญเมื่อประกอบพิธีเสร็จ ในสังคมไทยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า รับพร ในขณะที่รับพรจากพระสงฆ์นั้น ผู้ร่วมพิธีจะหลับตาบ้าง กรวดน้ำบ้าง เพื่อแผ่ส่วนบุญนั่นเอง ยิ่งกว่านั้น ในภาคเหนือ ได้มีการแผ่ส่วนบุญเช่นนี้ ด้วยบทแผ่เมตตาพื้นเมือง

สรุปความว่า ปัตติทานมัย คือการให้ส่วนบุญหรืออุทิศส่วนกุศลให้ได้สามารถให้ได้ทั้งแก่ คนที่ยังมีชีวิตและแก่ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดถึงเทวดาด้วย เป็นความนิยมที่สังคมไทยได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ความนิยมดังกล่าว ยังมีอุปสรรคเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า บุญที่แผ่ไปนั้น จะต้องถึงแก่ผู้รับอย่างแน่นอน คือ ต้องมีการกรวดน้ำ และกล่าวแผ่ส่วนบุญไปในขณะรับพร นั้นด้วย^{๑๒๒} ดังนั้น คุณค่าที่เกิดกับรัตนปริตรนี้ เป็นความเชื่อต่อพิธีกรรม และได้รับอานิสงส์ของ พิธีกรรมนั้นๆ ด้วย

๔.๔.๗ ปัตตานุโมทนามัย

ปัตตานุโมทนามัย หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการอนุโมทนา^{๑๒๓} ผู้ที่ได้ประกอบพิธีที่เป็น กุศลวันนั้นแล้ว แผ่ส่วนบุญไปอีกต่อหนึ่ง เมื่อผู้ที่รับการแผ่ส่วนบุญรับทราบแล้ว ก็อนุโมทนายรับรู้ใน บุญกิจนั้น ผู้อนุโมทนายรับรู้ ก็ย่อมได้รับบุญด้วย ส่วนผู้ยอมเป็นผู้ไม่ไร้ผล เรียกว่า ปัตตานุโมทนามัย

การแผ่ส่วนบุญและจะเป็นสำเร็จผู้ได้รับได้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ต้องอยู่ในฐานะที่จะพึงรับได้ ว่า ดังนี้ “สัตว์นรก มีกรรมเป็นอาหาร มีกรรมเป็นเป็นผู้หล่อเลี้ยงอุปถัมภ์ ให้สัตว์นรกนั้นๆ มีชีวิตอยู่ สัตว์เดรัจฉาน มีชีวิตอยู่ด้วย ข้าว น้ำ หญ้า และเนื้อสัตว์ เป็นต้น มนุษย์ มีชีวิตอยู่ด้วยอาหาร มี ข้าวสุก และขนม เป็นต้น เทวดา มีอาหารทิพย์ มีได้บริโภคอาหารเช่นเดียวกับมนุษย์ ส่วน เปรต นั้น ไม่มีการทำไร่ ไถนา ไม่มีการเลี้ยงโค ไม่มีการค้าขาย เปรต มีชีวิตอยู่ด้วยการให้ของผู้อื่นแต่อย่าง เดียว เพราะฉะนั้น เปรตจึงอยู่ในฐานะที่จะรับส่วนบุญที่มีผู้อุทิศไปให้”^{๑๒๔} เห็นได้จากพิธีกรรมต่างๆ

^{๑๒๑} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๔.

^{๑๒๒} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชา พุทธประวัติและศาสนพิธี, หน้า ๓๒๐.

^{๑๒๓} ^{๑๒๓} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๒๔} อัง.ทสก. (ไทย) ๑๖/๑๗๗/๓๒๖-๓๒๘.

หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เมื่อได้ทำความดีแล้ว ผู้ที่ได้ยินข่าว ก็ยกมือขึ้นอนุโมทนาว่า “สาธุ” เช่นนี้ เรียกว่า การอนุโมทนา จัดเป็นปัตตานุโมทนามัย คือ บุญที่เกิดขึ้นจากการอนุโมทนาเช่นกัน

จากประเด็นนี้ คุณค่าที่เกิดขึ้นในสังคม แม้อาจดูเหมือนว่าจะเป็นบุญเล็กๆ ไม่ได้มีรายละเอียดมากนัก แต่ยังปรากฏให้เห็นในสังคมไทยมากเช่นกัน เช่น ภาควิชาวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพระสงฆ์เดินผ่าน ผู้ที่เดินทางสวนมา ก็จะหลีกทางให้ และนั่งลง พร้อมกับอนุโมทนาในการบำเพ็ญเพียรของพระสงฆ์ว่า “สาธุ” หรือโดยทั่วไป เมื่อมีการทำบุญอะไรก็ตาม ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในพิธีหรือร่วมพิธี แต่อยู่ด้านนอกบริเวณ พอเสร็จพิธี ก็จะอนุโมทนาบุญว่า “สาธุ” หรือเพียงแค่คุยกันเมื่อเหตุการณ์ผ่านไป แล้วก็อนุโมทนาเช่นกัน จึงนับว่า เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นกับสังคมด้านหนึ่งด้วย

สรุปความว่า รตนปริตรนี้ มีอานุภาพแผ่ถึงผู้อนุโมทนาด้วย ในการประกอบพิธีนี้ บางครั้งพิธีใหญ่ ผู้ร่วมพิธีมีจำนวนมาก และผู้ร่วมพิธีบางส่วนก็เข้าไม่ถึงในส่วนของพิธี เมื่อเสร็จพิธีทุกคนมักจะอนุโมทนายร่วมกัน แม้ว่าจะอยู่ห่างออกแค่ไหนก็ตาม หรือผ่านไปแล้วก็ตาม คุณค่าที่ส่งผลพฤติกรรมของคนในสังคม ก่อให้เกิดความอ่อนน้อม เช่นการกราบ การไหว้ จิตใจอ่อนโยน

๔.๔.๘ ธัมมัสสวนมัย

ธัมมัสสวนมัย หมายถึง บุญเกิดจากการฟังธรรม^{๑๒๕} การฟังธรรมจัดเป็นบุญประการหนึ่ง เพราะทำให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ เพราะผู้ที่ป็นสาวกนั้นจำเป็นต้องฟังธรรม มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าและบรรลุธรรมผลได้ เพราะไม่ใช่พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้เองได้ พระพุทธองค์ทรงยกย่องการฟังธรรมนี้ว่า เป็นมงคลสูงสุด^{๑๒๖}

การฟังธรรม ถ้าให้ได้ประโยชน์มาก ผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟังจริง ๆ มุ่งฟังเอาเนื้อหาสาระ เพื่อนำไปปฏิบัติและสั่งสอนผู้อื่น จึงจะเกิดปัญญาความรู้ความเข้าใจได้มาก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า สุตสฺส สฺส ลกฺขณํ ปญญํ^{๑๒๗} ผู้ตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา การฟังธรรมมีประโยชน์มาก เพราะพุทธศาสนาได้ดำรงมาได้จนถึงปัจจุบันก็เนื่องจากการฟังธรรม พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า การฟังธรรมมีประโยชน์หรืออานิสงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว ถ้ายังไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจชัด
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้

^{๑๒๕} ๑๒๕ ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๒๖} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๘.

^{๑๒๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๕๓.

๔. ทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้

๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^{๑๒๘}

การฟังธรรมได้อานิสงส์ ๕ ประการนี้ ส่วนการร่วมพิธีในการสวดพระปริตรนั้น ถึงแม้ว่า ผู้ร่วมพิธีจะเคยร่วมพิธีมานับครั้งไม่ถ้วนก็ตาม แต่ถึงอย่างนั้น การจะเข้าถึงพระสัทธรรมที่ปรากฏอยู่ในรัตนปริตรยังเป็นเรื่องยาก เพราะในพิธีจะเป็นสวดด้วยภาษามคธทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม บรรดาอานิสงส์ทั้ง ๕ ประการนั้น คุณค่ามีต่อสังคมไทย และผู้ร่วมพิธี ย่อมได้รับเพียง ๓ ประการ คือ

๑) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ขณะประกอบพิธีนั้น ผู้ร่วมพิธีบางราย อาจจะยังไม่เชื่อในอานิสงส์ของพระปริตร ต่อเมื่อได้เข้าร่วมพิธี และประสบเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเองทั้งสิ้น

๒) ความเชื่อ นับว่าเป็นพื้นฐานของทุกเรื่อง โดยเฉพาะการประกอบพิธีสวดเช่นนี้แล้ว มีผู้ร่วมพิธีจำนวนไม่น้อยที่เข้าไม่ถึงแก่นของหลักคำสอน อาจจะทำให้กลายเป็นมิจฉาทิฐิไป เพราะความหลง จินตภาพปัญหา แต่การเข้าร่วมพิธีบ่อยๆ เป็นเหตุให้ขจัดความสงสัยนี้เสียได้อย่างแน่นอน

๓) คุณค่าทางจิต แม้จะเป็นคุณค่าที่วัดไม่ได้ มองไม่เห็น แต่ผู้ร่วมพิธีอย่างมากที่สุด ก็ได้สัมผัสความสงบในขณะที่อยู่ร่วมพิธี เพราะฟังไปด้วยจิต

๔.๔.๙. ัมมเทสนามัย

ัมมเทสนามัย หมายถึง บุญเกิดจากการแสดงธรรม^{๑๒๙} การแสดงธรรมเป็นบุญประการหนึ่ง และทำให้พระศาสนาดำรงมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะมีการแนะนำสั่งสอนสืบต่อกันมานับตั้งแต่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก เรียกว่า ัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนแม้พระโอวาทครั้งสุดท้ายของลมหายใจพระองค์ ก็ยังคงแสดงธรรมเป็นครั้งสุดท้ายอีก ดังนั้นพระพุทธศาสนาอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะได้อาศัยการแสดงธรรม การแสดงธรรมโดยวิธีการต่างๆ จำแนกได้ ดังนี้

๑) การแสดงธรรม ประเภทแรกนี้ นับว่าเป็นการเปิดเผยสิ่งที่ไม่รู้ให้รู้ ให้ได้เข้าใจ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้บันทึกการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ เป็นกัณฑ์ๆ เช่น ปฐมเทศนา คือ เทศนากัณฑ์แรก อนัตตลักขณสูตร เป็นต้น ต่อมาก็มีกาแบ่งพระสูตรต่างๆ จนปรากฏเป็นพระไตรปิฎกในปัจจุบันนี้

๒) การสาธยายธรรม หมายถึง การสวดมนต์ พระพุทธศาสนาที่ดำรงอยู่ได้นาน ส่วนหนึ่งมาจากการสวด ไม่ว่าจะเป็นการสวดเพื่อจำองค์ธรรม หรือการสวดเป็นพิธี หน้าที่ของพระสงฆ์ ก็คือ

^{๑๒๘} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔.

^{๑๒๙} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

การเผยแผ่พระสัทธรรม ดังคุณของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้วและสนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการสวดมนต์ในพิธีกรรมต่างๆ

๓) การเผยแผ่ธรรม คือ เมื่อสาวกสงฆ์ก็ดี สาวกบริษัทก็ดี ได้ทรงจำหลักธรรมได้แล้ว สิ่งที่ต้องทำเป็นอย่างยิ่ง คือ การลงมือทำ เพราะการลงมือทำย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเองรู้แจ้งด้วยตนเอง เพราะพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะ เห็นได้ด้วยตนเอง ให้ผลไม่จำกัดกาล เชิญชวนให้มาสัมผัส ควรน้อมเข้ามาสู่ตน และรู้ได้เฉพาะตน จึงเป็นพระธรรมที่ทนต่อการพิสูจน์ ดังนั้น การลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง จึงเป็นการเผยแผ่สัทธรรมอีกทางหนึ่งด้วย

๔) การบันทึกธรรม คือ คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เช่นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส ทั้งหมด คือ การบันทึกธรรม ปัจจุบันมีการบันทึกคำสอนของพระสงฆ์สุปฏิปันโน บ้าง หนังสือสวดมนต์บ้าง ตำราการเรียนธรรมะบ้าง นับว่าเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ต่อไปด้วย และพระพุทธศาสนา ก็จะดำรงอยู่ได้นานเพราะการเผยแผ่ธรรมเช่นนี้

ดังนั้น การแสดงธรรมที่กล่าวมานี้ จัดเป็นทานประเภทหนึ่ง จัดว่าเป็นบุญ ไม่ได้มีเพียงพระภิกษุสามเณรเท่านั้นที่แสดงได้ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ย่อมแสดงได้ หรือทำบุญข้อนี้ได้ทั้งสิ้น เพราะการแสดงธรรม ไม่จำเป็นต้องแสดงบนธรรมาสน์เสมอไป ที่ใดก็แสดงหรือแนะนำสั่งสอนได้ เช่นในบ้าน ในป่า ตามถนนหนทาง ในรถ ในเรือ แม้ในเครื่องบิน ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง หรือทางสถานีโทรทัศน์ และการสอนในชั้นเรียน เป็นต้น บุญอันเกิดจากการแสดงธรรมนั้น ไม่ใช่การพูดอย่างเดียว แม้การเขียนหนังสือธรรมะ การพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือการให้ทุนในการพิมพ์หนังสือธรรมะ ออกเผยแพร่งก็จัดเข้าในบุญข้อนี้ทั้งสิ้น

แม้การบริจาคทุนทรัพย์ในการพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือซื้อหนังสือธรรมะ หรือพระไตรปิฎกถวายพระ ถวายไว้ประจำวัด หรือแจกคนทั่วไป ก็จัดเป็นธรรมทาน คือ บุญอันเกิดจากการให้ธรรมะเป็นทานได้เช่นกัน

การแสดงธรรมจะมีประโยชน์มากก็ต่อเมื่อผู้สอนผู้แสดงมีจิตเมตตาหวังให้ประโยชน์ต่อผู้ฟังจริง ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า นักเทศน์ หรือ ผู้แสดงธรรม จะต้องมีความสมบัติ ๕ ประการคือ

๑. แสดงธรรมโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ
๒. อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น^{๑๓๐}

ดังนั้น จึงเห็นว่า ผู้สอนธรรม แสดงธรรมหรือเขียนหนังสือธรรมะ ท่านใดมีคุณสมบัติ หรือใช้หลักการแสดงธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ผลแห่งการแสดงธรรมและบุญอันเกิดจากการแสดงธรรมจะมีมาก จึงเป็นคุณค่าในบุญประเภทนี้ อย่างไรก็ตาม รตนปริตร ก็มีคุณค่าในด้านต่างๆ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นกับพิธีกรรม เพราะความศรัทธาเลื่อมใส ในสังคมไทย ความนิยมเรื่องการสวดและสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยพิธีการสวดนี้ จึงเป็นคุณค่าที่ปรากฏอย่างชัดเจน จากการวิจัย พบว่า รตนปริตรสร้างคุณค่าด้านธัมมเทศนามัย ดังนี้

๑. คุณค่าเกิดจากการสาธยาย การสาธยายหรือสวด ถือว่าเป็นการแสดงธรรมเช่นกัน เพราะได้นำเอาบทพระปริตรสาธยาย ผู้ร่วมพิธีจึงเป็นเหมือนได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์โดยตรง ย่อมได้รับอานิสงส์ดังกล่าวข้างต้น

๒. คุณค่าเกิดจากบทสวด บทรตนปริตรนั้น มีคุณค่าโดยความหมายอยู่แล้ว ถ้าผู้ร่วมพิธีและผู้ประกอบพิธี ถ่ายทอดออกมาจนเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง โดยการนำเอาบทรตนปริตรนี้ สวดมนต์แปลบ้าง นำเป็นหลักวิชาการอธิบายบ้าง หรือเป็นหัวข้อการแสดงธรรมเทศนาบ้าง สังคมไทยได้สัมผัสรตนปริตรนี้อยู่เนืองๆ จนเข้าใจได้ถึงความจริงของพระสัทธรรม

๓. คุณค่าเกิดการให้ การให้ธรรมะ พุทธธรรมและแนะนำแต่สิ่งดีๆ ให้นั้น ถือว่า การให้ธรรมะเป็นทาน ผู้ร่วมพิธีได้ฟังแล้วเกิดความเข้าใจ นำไปบอกต่อ หรือ ไปประกอบพิธีเอง นับว่าเป็นการให้ธรรมะ เพราะการให้ธรรมะ ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

๔.๔.๑๐ ทิฏฐุชกรรม

ทิฏฐุชกรรม หมายถึง การทำความเห็นให้ตรง^{๑๓๑} การทำความเห็นให้ตรง คือ มีสัมมาทิฐิเห็นชอบนั่นเอง คือเห็นตรงตามทำนองคลองธรรม จัดเป็นบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ตรงกันข้ามกับ การเห็นผิด จากทำนองคลองธรรม เรียกว่า มิฉฉาทิฏฐิ^{๑๓๒} เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว บาปบุญไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี ตายแล้วสูญ เป็นต้น เป็นมิฉฉาทิฐิ เป็นอกุศลกรรมบถ จัดเป็นบาป แม้ไม่ได้ทำชั่วด้วยกาย หรือวาจา แต่ถ้ามีความคิดเห็นเช่นนี้จัดเป็นบาป และบาปมากถึงขั้นห้ามสวรรค์ห้ามนิพพานทีเดียว เพราะจิตตั้งไว้ผิดหลงทางเสียแล้ว จึงไม่ยอมทำความดี มีแต่จะทำความชั่วอย่างเดียว

^{๑๓๐} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๑๓๑} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๙.

ส่วนการทำความเห็นให้ตรง เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น แม้ผู้นั้นยังไม่ทำดีด้วยกาย หรือว่าไม่ทำดีด้วยกาย หรือวาจา เป็นเพียงแต่เห็นถูก เห็นตรงเท่านั้น ก็จัดเป็นบุญ และเป็นบุญที่ครอบคลุมบุญอื่นทั้งหมด ดังนั้น ทิฏฐุชกรรม การทำความเห็นให้ตรงนี้ หมายถึง สัมมาทิฏฐิ ๑๐ คือ มีความเห็นตรง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ดังนี้

๑. การให้ทานมีผล
๒. การบูชามีผล
๓. การต้อนรับแขกด้วยของต้อนรับมีผล
๔. ผลของกรรมดีกรรมชั่วมี
๕. โลกนี้มี
๖. โลกอื่นมี
๗. มารดา มีคุณ
๘. บิดามีคุณ
๙. สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ มี

๑๐. สมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติชอบ ทราบชัดถึงโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาได้เอง และสามารถให้ผู้อื่นรู้ได้ด้วยมี^{๑๓๓}

พิธีกรรมการสวดพระปริตร เป็นคุณค่าระดับต้นๆ ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรม เพราะมีพิธีกรรม จึงทำให้เกิดการสืบทอดและทำความเข้าใจอย่างจริงจัง และความเข้าใจเหล่านี้ จะเป็นเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าในพิธียังมีมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด ไม่เปิดใจรับต่อพิธีกรรม ต่อเมื่อมีสัมมาทิฏฐิ มีจิตเปิดรับต่อพิธีกรรม จึงทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ขึ้นได้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “จิตที่ตั้งไว้ชอบ (เป็นสัมมาทิฏฐิ) ย่อมทำบุคคลนั้นให้ประเสริฐยิ่งกว่าสิ่งที่พ่อแม่หรือญาติพี่น้องอื่นทำให้เสียอีก”^{๑๓๔}

ประเด็นนี้ พบว่า การประกอบพิธีในปัจจุบันนี้ ผู้ร่วมพิธีเน้นความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ มากกว่าเชื่อเรื่องกรรม หรือกฎแห่งกรรม เพราะความเชื่อว่า เข้าร่วมพิธีแล้วจะประสบโชคดี ภัยพิบัติจะพินาศไป สังคมจะร่มเย็น แล้วเข้าพิธีกรรม แต่ไม่ได้นำเอาหลักธรรมมาใช้ให้ถูกต้องตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ความค่าของรัตนปริตร จะเกิดขึ้นได้ต้องมีความเห็นถูกต้องเป็นหลัก จึงจะไม่กลายเป็นงมงายในทางไสยศาสตร์ไป

^{๑๓๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๑/๕๖.

^{๑๓๔} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๓๔.